

TIME OUT! AIKALISÄ!

*Elämä raiteilleen
-toimintamalli*

KÄSIKIRJA

STAKES • PUOLUSTUSVOIMAT

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ • SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

HELSINGIN KAUPUNKI • VANTAAN KAUPUNKI

© Stakes ja kirjoittajat:

Eija Stengård

Tanja Haarakangas

Maila Upanne

Kaija Appelqvist-Schmidlechner

Minna Savolainen

Juha Ahonen

Graafinen suunnittelu ja taitto: Tiina Kuoppala

Kannen valokuva: Panu Pälviä

Kuvan käsittely: Tiina Kuoppala

1. painos ilmestyi 2008

Yliopistopaino Oy, 2010

ISBN 978-951-33-2183-3 (painettu)

ISBN 978-952-245-545-1 (verkkajulkaisu)

ESIPUHE

Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen on tutkimus- ja kehittämishanke, jota on toteutettu vuosina 2004–2008 laaja-alaisessa yhteistyössä Stakesin, puolustusvoimien, työministeriön ja osallistuneiden kuntien kanssa. Hankkeen käynnisti huoli syrjäytymisvaarassa olevista nuorista miehistä ja tahto edistää nuorten miesten psykososiaalista hyvinvointia.

Hankkeen tavoitteiksi asetettiin nuorille miehille soveltuvien psykososiaalisten tukitoimien kehittäminen sekä niiden tarkoituksenmukaisuuden ja vaikuttavuuden tutkiminen. Lisäksi kehitettiin toimintamalleja palvelun organisoimiseksi. Kehitettyä interventiota voidaan perustellusti pitää sosiaalisena innovaationa. Toiminnan ytimen muodostaa asiakaslähtöinen tukipalvelu, joka toteutetaan sektorirajoja ylittävänä yhteistyönä.

Hankkeen arviointitutkimuksen tulokset on julkaistu kahtena raporttina. Ensimmäisen raportin tulokset antavat perustelut kehitetyn tukitoiminnan kohdentamiselle palveluksen ulkopuolelle jääviin nuoriin miehiin. Toisessa raportissa käsitellään tukipalvelun vaikuttavuutta. Tässä käsikirjassa kuvataan toimintamallin käytännön toteuttaminen.

Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen -hankkeen tavoitteiden toteuttamiseen sitoutui suuri joukko ihmisiä, joista jokainen on antanut arvokkaan panoksensa työn eteenpäin viemisessä. Hanke ei olisi koskaan käynnistynyt ilman puolustusvoimien myönteistä suhtautumista ja aktiivista yhteistyötä. Työministeriö ja Lapinjärven koulutuskeskus mahdollistivat myös siviilipalveluksen keskeyttävien pääsyn tukiohjelmaan. Suunnitteluryhmä vastasi aineiston keruun suunnittelusta. Ohjausryhmä ohjasi ja tuki toiminnan toteuttamista. Haluamme lausua parhaat kiitokset kaikille näille tahoille.

Helsingin ja Vantaan kaupungit tarjosivat hankkeen käyttöön 19 projektiohjaajan työnpanoksen. Ohjaajat osallistuivat tukiohjelman kehittämiseen sekä toteuttivat tukiohjelman oman työnsä ohella. Lisäksi he vastasivat suuresta osasta tutkimuksen aineiston keruuta. Keskeinen rooli toimintamallin kehittämisessä oli myös Helsingin sotilasläänin kutsunnoista vastanneella henkilöstöllä sekä hankkeeseen osallistuneilla sosiaalikuraattoreilla. Ilman kaikkien näiden tahojen innostunutta ja huolellista työtä koko hankkeen toteuttaminen ei olisi ollut mahdollista. Kiitämme myös projektissa työskennelleitä Lea Söderblomia ja Jaakko Harkkoa huolellisesti tehdystä työstä aineiston keruuvaiheessa.

Hanke on rahoitettu Sosiaali- ja terveysministeriön ja Sotilaslääketieteen keskuksen myöntämällä määrärahoilla.

Kirjoittajat

SISÄLLYS

ESIPUHE

1 KÄSIKIRJAN KÄYTTÄJÄLLE	7
2 AIKALISÄ-TOIMINTAMALLIN TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT	9
Nuorten miesten erityinen tuen tarve	9
Varusmies- ja siviilipalveluksen ulkopuolelle jäävät nuoret miehet riskiryhmänä	11
Tavoitteena mahdollisimman varhainen tuki	13
Miksi kannattaa ja pitääkin tarttua juuri tässä?	15
Minkälainen tuki tavoittaa nuoret miehet?	16
3 AIKALISÄ-TOIMINTAMALLI	17
4 AIKALISÄ-TOIMINTA KUTSUNNOISSA JA VARUSMIES- TAI SIVIILIPALVELUKSEN KESKEYTYESSÄ ..	20
Tukipalveluun ohjaamisen periaatteet	20
Toiminta kutsunnoissa	22
Toiminta varusmiespalveluksen keskeytyessä	26
Toiminta siviilipalveluksen keskeytyessä	28
Muita väyliä tukipalveluun	29
5 TIME OUT! AIKALISÄ! ELÄMÄ RAITEILLEN - TUKIPALVELU	30
Aikalisä-tukipalvelun luonne ja tarkoitus	30
Aikalisä-tukipalvelun periaatteet	33
Aikalisä-ohjauksen vaiheet	40
Tukipalvelun seuranta ja arviointi	42
6 TOIMINTAMALLI ON VAIKUTTAVA	43
Vaikuttavuustutkimuksen toteuttamisesta	43
Minkälaisia miehiä tavoitettiin tukipalvelun piiriin?	43
Tukipalvelun hyöty osallistujille ja vaikuttavuus	45
7 LOPUKSI	49
KIRJALLISUUS	50
LIITTEET	53
LIITE 1. Aikalisä-toiminnan vuosikalenteri	54
LIITE 2. Yleistietoa asevelvollisuudesta ja kutsunnoista toimintaympäristönä	55
LIITE 3. Aikalisä-asiakasesite	57
LIITE 4. Tukipalvelun esittelydiat kutsunnoissa	58
LIITE 5. Lähetelomake Aikalisä-tukipalveluun	59
LIITE 6. Aikalisä-toiminnan tilastointilomake kutsuntoihin	60
LIITE 7. Yleistietoa varusmiespalveluksesta	61
LIITE 8. Yleistietoa siviilipalveluksesta	63
LIITE 9. Tukipalvelun asiakkaan alkuhaastattelulomake	64
LIITE 10. Tukipalvelun seuranta ja loppuarviointi -lomake	67

1 KÄSIKIRJAN KÄYTTÄJÄLLE

Käsikirjan käyttötarkoitus ja kohderyhmä

Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen -toimintamallin käsikirja on tarkoitettu tukiaineistoksi Aikalisä¹-toimintaa käytännössä toteuttaville sekä koulutusmateriaaliksi ohjaajakoulutuksiin ja uusien toimijoiden perehdyttämiseen. Käsikirja on tarkoitettu tukemaan erityisesti Aikalisä-ohjaajien, sosiaalikirjastoareiden sekä siviilipalveluskeskuksen henkilökunnan työtä. Kirja antaa yleiskuvan Aikalisä-toimintamallista, joten se soveltuu hyvin myös toiminnan paikallisesta koordinoinnista vastaaville, toimintaa toteuttavien esimiehille sekä voimavarojen käytöstä päättävälle.

Käsikirja ei yksin anna valmiutta Aikalisä-toiminnan toteuttamiseen, vaan toimintamallin käyttöön ottaminen edellyttää aina kunnan sitoutumista palvelun järjestämiseen sekä yhteistyöhön puolustusvoimien kanssa. Aikalisä-ohjaajaksi voi pätevöityä osallistumalla ohjaajakoulutukseen tai erityiseen perehdytykseen.

Mihin käsikirja perustuu

Aikalisä-toimintamalli on kehitetty Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen -hankkeessa vuosina 2004–2007. Toimintamalli perustuu systemaattiseen tutkimus- ja kehittämistyöhön, toiminnan kokeiluun erilaisissa toimintaympäristöissä ja jatkuvaan arviointiin. Toimintamallin kehittämistyö toteutettiin moniammatillisesti sektorirajoja ylittävänä yhteistyönä. Käsikirjassa raportoidaan myös hankkeen arviointitutkimuksessa saadut keskeisimmät tulokset toiminnan perusteista, hyödyllisyydestä ja vaikuttavuudesta. Kokonaisuudessaan tutkimusraportit ovat luettavissa omina julkaisuinaan.

Mitä käsikirja sisältää

Käsikirja sisältää keskeiset tiedot Aikalisä-toiminnan lähtökohdista, toimintamallista ja tukipalvelun kohderyhmästä. Kirjassa kuvataan käytännönläheisesti prosesseja, jotka mahdollistavat tukea tarvitsevien nuorten tavoittamisen ja ohjaamisen tukipalvelun piiriin. Tukipalvelun periaatteisiin ja sisältöön paneudutaan omassa luvussaan. Ohjaajan työtä tuetaan käytännön neuvoin ja suosituksin.

Lisäksi kuvataan Aikalisä-toiminnan ydinpiirteet, joille toiminnan tarkoituksenmukaisuus ja vaikuttavuus perustuvat. Näiden ydin-

¹ Käsikirjassa toimintamallista käytetään nimitystä Aikalisä lyhyden takia. Suositeltavinta on kuitenkin käyttää toimintamallista puhuttaessa sen virallista nimeä Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen.

Käsikirjassa on käytännön opas

piirteiden tulisi toteutua käsikirjassa kuvatun mukaisesti. Mikään toimintamalli ei kuitenkaan ole toistettavissa täysin samanlaisena erilaisissa toimintaympäristöissä. Ydinpiirteitä lukuun ottamatta toimintamallia voidaan muokata paikallisia tarpeita vastaavaksi. Tärkeintä toiminnan toteuttamisessa on Aikalisä-ohjaajien kyky hahmottaa toiminnan kokonaisuus ja toteuttaa tukiohjelmaa kuvattujen periaatteiden mukaisesti.

Käsikirja on luonteeltaan käytännön opas. Erityistermejä on pyritty välttämään ja käytetyt käsitteet ovat pääosin yhteisiä sosiaali- ja terveydenhuollon ammateissa toimiville. Lähdeviitteet on sijoitettu käsikirjan loppuun luottavuuden lisäämiseksi.

2 AIKALISÄ-TOIMINTAMALLIN TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT

Nuoret miehet terveys- ja yhteiskuntapoliittisena haasteena

Nuorten miesten erityinen tuen tarve

Huoli lasten ja nuorten hyvinvoinnista on viime vuosina ollut näkyvästi esillä, vaikka suurin osa nuorisosta voikin hyvin. Erityisesti nuorten miesten hyvinvoinnin edistäminen ja syrjäytymiskehityksen ehkäisy ovat viime vuosien aikana nousseet merkittäväksi terveys- ja yhteiskuntapoliittiseksi haasteeksi.

Miehille kasaantuu pahoinvointia

Tutkimusten mukaan nuorten pahoinvointia kasautuu erityisen paljon pojille. Poikien elämänkulussa saattaa ilmetä jo varhain erilaisia ongelmia. Pojilla on tyttöihin verrattuna enemmän varhaislapsuuden terveysongelmia ja aikaisia lastensuojelukokemuksia. Huonosti koulussa viihtyvissä, koulukiusatuissa ja koulutuksen keskeyttäneissä on poikaenemistö. Nuoret miehet ovat myös nuoria naisia useammin työttöminä ja heillä on enemmän pitkäaikaisen toimeentulotuen tarvetta. Miehillä ongelmat näyttävät kasautuvan aikaisemmin kuin naisilla. Myös ongelmien jatkuvuus elämänvaiheesta toiseen on miehillä todennäköisempää.

Miesten riskialtis nuoruus

Pahoinvoinnin ohella nuorten miesten elämä on paljon vaarallisempaa kuin nuorten naisten. 15–29-vuotiailla suomalaisilla miehillä on samanikäisiin naisiin nähden yli kolminkertainen riski kuolla tapaturmaisesti tai väkivaltaan. Luku on Euroopan Unionin keskitasoa korkeampi. Eniten nuoria miehiä kuolee tieliikennetapaturmiin, itsemurhiin, myrkytyksiin ja väkivaltaan. Hyvin usein päihteillä on osuutta asiaan.

Nuorten miesten itsemurhakuolleisuus on edelleen huolestuttavaa

Itsemurhakuolleisuus Suomessa on saatu laskemaan kaikissa ikäryhmissä sekä miesten että naisten kohdalla onnistuneiden itsemurhien ehkäisyohjelmien ansioista. Myös 15–34-vuotiaiden miesten itsemurhat ovat vähentyneet 1990-luvun alusta lähtien, mutta edelleen yli 200 nuorta miestä tekee itsemurhan vuosittain. Miesten itsemurhat ovat noin neljä kertaa niin yleisiä kuin naisten itsemurhat. Erityisesti alle 35-vuotiaiden itsemurhakuolleisuus on Suomessa yhä korkeaa muihin Euroopan maihin verrattuna.

Riskiryhmässä erityisesti heikosti koulutetut ja työelämän ulkopuolelle jääneet

Pojilla elämänhallinta ja elintavat näyttävät olevan tyttöjä heikommat, mikä osaltaan tekee väkivalta- ja tapaturmakuolleisuuden kasautumisen miehille ymmärrettäväksi. Riskiryhmässä ovat erityisesti heikosti

**Nuoret miehet ovat vaikeasti
sosiaali- ja terveystalvelujen
tavoitettavissa**

koulutetut ja työelämän ulkopuolelle jääneet miehet. Nuorten miesten kuolleisuus liittyykin selvästi huono-osaisuuteen ja sosiaaliseen syrjäytymiskehitykseen.

Myöhemmällä iällä miesten sosiaaliset ongelmat korostuvat entisestään. Yksinäisiä miehiä elää toimeentulotuen varassa huomattavasti enemmän kuin yksinäisiä naisia. Neljä viidestä asunnottomasta on mies. Alkoholiin kuolee lähes neljä kertaa enemmän 35–64-vuotiaita miehiä kuin samanikäisiä naisia.

Miehet eivät kovin mielellään hakeudu terveystalveluihin saati sitten mielenterveystalveluihin. Tutkimusten mukaan useimmat psyykkisesti oireilevista nuorista eivät hae apua tai hakeudu sosiaali- ja terveystalveluihin. On arvioitu, että vain murto-osa mielenterveysongelmista kärsivistä 18-vuotiaista suomalaisista miehistä hakeutuu mielenterveystalveluihin. Sosiaalityön piiriin nuoret tulevat yleensä vasta silloin, kun ongelmat ovat jo päässeet pahoiksi. Nuorten miesten onkin todettu muodostavan palveluille erityisen vaikeasti tavoitettavan kohderyhmän.

Palveluihin hakeutumattomuus voi johtua siitä, että kynnys hakea apua nimenomaan mielenterveystalveluista voi olla joillekin liian korkea. Mielenterveystalveluihin hakeutumattomuus voi johtua myös siitä, että ongelmaa ei yksinkertaisesti tunnisteta. Nuorten naisten uskotaan tunnistavan avuntarpeensa miehiä paremmin. Terveystalvelusta puhumisen onkin todettu olevan pojille ja miehille hankalampaa vastakkaiseen sukupuoleen verrattuna.

Nyky-yhteiskunnassa nuoruutta leimaavat kiihkeä elämänrytmi ja monet osin ristiriitaisetkin vaateet. Elämänkulku on muuttunut entistä katkonaisemmaksi ja epävarmuus on lisääntynyt. Samalla nuorten ongelmatkin ovat muuttuneet yhä monisäikeisemmiksi samoin kuin tuen sekä avun tarpeet. Palveluja tuleekin kehittää matalakynnyksisemmiksi ja nuorten tarpeita paremmin vastaaviksi. Tukea tarvitsevien nuorten miesten tavoittamiseksi tarvitaan ennen kaikkea varhaisen tunnistamisen ja tuen toimintamalleja sekä sektorirajat ylittävää yhteistoimintaa.

Mielenterveyden häiriöt ovat suurin varusmiespalveluksen suorittamatta jättämisen syy

Varusmiespalveluksen ulkopuolelle jäävät eroavat taustoiltaan, elämätavoiltaan ja -tilanteeltaan palvelukseen määrättyistä miehistä

Varusmies- ja siviilipalveluksen ulkopuolelle jäävät nuoret miehet riskiryhmänä

Kutsuntatarkastuksessa ja edelleen varusmies- tai siviilipalveluksen eri vaiheissa osa miehistä karsiutuu palveluksesta joko itse ilmoittamistaan tai selvityksissä havaituista syistä. Vuosi-ikäluokasta noin 20 % eli noin 6600 nuorta miestä koko maassa ei suorita varusmiespalvelusta. Heistä lähes puolet vapautetaan mielenterveydellisten syiden perusteella. Vajaa puolet vapautetaan fyysisten sairauksien vuoksi, vajaa viidennes hakee siviilipalvelukseen ja vajalla kymmenesosalla on muu syy (esim. uskonto, kaksoiskansalaisuus tai ahvenanmaalaisuus).

Kutsuntatarkastuksessa joka vuosi noin joka kymmenennellä asevelvollisella todetaan terveydellinen palveluseste. Noin puolet kutsuntatarkastuksessa palveluksesta vapautetuista jää palveluksen ulkopuolelle mielenterveydellisistä syistä. Palveluksensa aloittaneista asevelvollisista noin joka kymmenes keskeyttää varusmiespalvelun vuosittain ja heistä yli puolet keskeyttää mielenterveydellisistä syistä. Mielenterveyden häiriöt ovatkin suurin varusmiespalveluksen suorittamatta jäämisen syy.

Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että varusmiespalveluksen keskeyttäneille miehille tyypillistä ovat lapsuusajan ongelmat, vaatimaton koulumenestys, ongelmat parisuhteessa, rikollinen käyttäytyminen, runsas alkoholinkäyttö, työttömyys, taloudelliset ongelmat ja psyykinen oireilu. Miehillä, jotka ovat saaneet lykkäystä määräajaksi kutsuntatarkastuksissa tai palveluksen keskeytyessä on enemmän erilaisia psykososiaalisia ongelmia kuin palveluksesta kokonaan vapautetuilla miehillä. Terveysongelmien lisäksi heillä on runsasta alkoholin käyttöä, huumeiden käyttöä, ihmishuuhdeongelmia sekä mielenterveyspalvelujen käyttöä. Terveydellisin perustein pysyvän vapautuksen saaneiden ongelmat liittyvät pääasiassa ihmisuhteisiin ystävien ja perheen kanssa.

Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen -hankkeen tutkimustulokset vahvistavat aikaisempien tutkimusten havaintoja sekä osoittavat, että varusmies- ja siviilipalveluksen ulkopuolelle jäävät nuoret miehet eroavat taustoiltaan, elämäntavoiltaan ja -tilanteeltaan merkittävästi

palveluksen suorittavista miehistä. Palveluksen ulkopuolelle jäävät miehet ovat jo lapsuusajan elinolojen suhteen lähtökohtaisesti palvelukseen määrättyjä miehiä heikommassa asemassa. Nuoren aikuisen iässä heille on ehtinyt kasautua palvelukseen määrättyjä enemmän erilaisia psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia kuten päihteiden ongelmakäyttöä, taloudellisia ongelmia, työttömyyttä, asunnottomuutta ja psyykkistä oireilua. Erityisen huolestuttavaa on, että palveluksen ulkopuolelle jääneistä miehistä peräti kolmasosa on joskus elämänsä aikana harkinnut vakavasti itsemurhaa.

Palveluksen ulkopuolelle jääville on kasautunut enemmän:

- ◆ lapsuuden ajan ongelmia, mm. vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmia, koulukiusaamista jne.
- ◆ stressaavia elämäntapahtumia viimeisen vuoden aikana
- ◆ monenlaista psyykkistä oireilua kuten psyykkistä kuormittuneisuutta, unihäiriöitä, masentuneisuutta, itsemurhaharkintoja sekä heikkoa itseluottamusta
- ◆ päihteiden ongelmakäyttöä
- ◆ tyytymättömyyttä nykyiseen elämäntilanteeseen
- ◆ sosiaalisia ongelmia, mm. taloudellisia ongelmia, työttömyyttä, asunnottomuutta
- ◆ sosiaalisen tuen vähäisyyttä.

Palveluksen ulkopuolelle jäävillä todettiin myös olevan vähemmän ns. suojaavia tekijöitä. Suojaaviksi tekijöiksi kutsutaan niitä tekijöitä, jotka luovat edellytyksiä terveelle kehitykselle ja kannattelevat tai suojaavat ihmistä elämänvaikeuksissa. Suojaavat tekijät auttavat kohtamaan vaikeuksia ja ratkomaan ongelmia. Ne voivat liittyä henkilöön itseensä, lähiyhteisöön ja yhteiskuntaan.

Seuraavien suojaavien tekijöiden puutteet luonnehtivat tutkimustulosten mukaan palveluksen ulkopuolelle jääviä:

- ◆ itseluottamus
- ◆ toivorikkaus tulevaisuuden suhteen
- ◆ toimiva sosiaalinen tukiverkosto
- ◆ kodin ulkopuolista harrastustoimintaa
- ◆ säännöllinen liikunta

**Varusmiespalveluksen
ulkopuolelle jäävät
muodostavat riskiryhmän**

Palveluksen ulkopuolelle jäävät ovat varsin heterogeeninen ryhmä. Esimerkiksi mielenterveys- ja päihteiden käytön takia palveluksen ulkopuolelle määrätyillä oli tutkimuksen mukaan enemmän ongelmia kuin fyysisen sairauden tai vamman takia palveluksen ulkopuolelle jäävillä. Toisaalta fyysisen sairauden tai vamman takia palveluksen ulkopuolelle jääneillä psyykkiset oireet olivat yleisiä. Palveluksen keskeyttäneillä miehillä oli enemmän ongelmia kuin kutsunnoissa palveluksen ulkopuolelle määrätyillä miehillä. Vakavin tilanne oli siviilipalveluksen keskeyttävillä, joilla erilaiset psykososiaaliset ongelmat olivat yleisimpiä.

Varusmiespalveluksen ulkopuolelle jääneet nuoret miehet muodostavat mielenterveyden, päihdekäyttäjyksen ja sosiaalisten ongelmien suhteen riskiryhmän, joka tarvitsee yhteiskunnan tukea. Palveluksen ulkopuolelle jäävät ovat heterogeeninen ryhmä myös siitä näkökulmasta, että kaikilla palveluksen ulkopuolelle jääneillä ei välttämättä ole mitään ongelmia tai pulmia. Riskiryhmätasolla voidaan kuitenkin tehdä havainto, että vaikka ongelmat eivät vielä kaikkien kohdalla olekaan kärjistyneitä, niin useilla ongelmat ovat jo kasautuneet ja sitä kautta myös syrjäytymisriski on kohonnut. Kyseessä on ryhmä nuoria miehiä, joilla on vaara jäädä sosiaali- ja terveystalvelujen tavoittamattomiin ja joiden hyvinvoinnin edistämiseen tulee tarttua uudenlaisin innovatiivisin menetelmin.

Tavoitteena mahdollisimman varhainen tuki

**Varhainen tuki on varhaista
suhteessa vaikeuksien
ilmenemiseen, ei ihmisen ikään**

Vaikka ongelmien kasautuminen on usein pitkäaikainen prosessi, se ei aina lähde liikkeelle lapsuudesta. Myös nuoruuden tai aikuisiän kehitys voi käynnistää ongelmaketjuja. Varhainen tuki tuleekin ymmärtää suhteessa vaikeuksien ja ongelmien ilmenemiseen, ei miehen ikään.

Erilaiset epäonnistumiset, menetykset ja yleensä stressaavat elämäntilanteet voivat vauhdittaa jo alkanutta riskikehitystä silloin, kun nuorelta puuttuu suojaavia tekijöitä, hallintakeinoja ja tukea. Esimerkiksi työttömyys tai epäonnistumisena koettu varusmiespalveluksen keskeytyminen ovat haitallisimpia silloin, kun ongelmia ja epäonnistumisia on jo kasautunut useita.

Varusmiespalvelus miehen elämän käännekohtana

Kielteiseen kehityssuuntaan kulkeva elämäntaito tai alkanut syrjäytymiskehitys on mahdollista katkaista suotuisissa olosuhteissa. Moniongelmaistenkin nuorten ongelmavyöhykkeet voivat lähteä purkautumaan jonkin merkittävän elämäntapahtuman – ns. kehityksen käännekohtaan – myötävaikutuksesta. Kehityksen käännekohtalla tarkoitetaan elämäntapahtumia, jotka saavat aikaan pitkäaikaisia psykologisia muutoksia ihmisen elämäntaitossa tai asioiden merkitysten muuttamista ja joita yksilö itse pitää elämäntaitonsa kannalta tärkeinä.

Tutkimusten mukaan miesten elämän käännekohdat liittyvät naisia useammin koulutukseen, uraan ja varusmiespalvelukseen tai erilaisiin elämäntaitoihin muutoksiin, kuten esimerkiksi uusiin harrastuksiin. Näiden elämäntapahtumien suojaava vaikutus voi perustua elämäntaitojen muutokseen, mutta myös siihen, että ne vahvistavat yksilön sisäisiä voimavaroja kuten hallinnantunnetta. Voidaan myös ajatella, että käännekohtassa käynnistyy positiivisia kasautuvasti eteneviä ketjureaktioita. Esimerkiksi uusi työpaikka voi auttaa yksilöä irrottautumaan ongelmia aiheuttavasta ympäristöstä ja ihmissuhteista ja avaamaan hänen elämässään uusia kehitys- ja pätemismahdollisuuksia sekä uuden sosiaalista tukea tarjoavan ympäristön.

Syrjäytyminen ymmärretään ongelmien kasautumisena pitkällä aikavälillä

Aikaisä-toiminnassa syrjäytyminen ymmärretään erilaisten vaikeiden ongelmien ja huono-osaisuuden kasautumisena, joka etenee pitkän ajan kuluessa. Syrjäytyminen ei siten tarkoita esimerkiksi pelkästään kesken jäänyttä koulutusta, ajoittaista työttömyyttä, satunnaista päihteiden käyttöä tai keskeytynyttä varusmies- tai siviilipalvelusta. Vaikka palveluksen ulkopuolelle jääville on ryhmätasolla kasautunut selvästi enemmän erilaisia ongelmia kuin palvelukseen määrätuille, ei kaikkien kohdalla ole kyse vakavasta syrjäytymisestä tai huono-osaisuudesta. Vaikeuksien ja huono-osaisuuden kasautuessa elämäntilanteet voivat kuitenkin kärjistyä monella tavalla ja johtaa erilaisiin umpikujiin. Itsemurha on tutkimusten mukaan yleensä seurausta pitkään jatkuneesta elämäntaitojen kasautumisesta. Itsemurhan riskitekijät ovat samoja, jotka ovat monien muidenkin elämäntaitojen taustalla, mm. päihdeongelmat, mielenterveysongelmat, elämäntaitokriisit, vaikeat elämäntaitot ja sosiaalisen tuen puute.

Syrjäytymiskehityksen ehkäisy tarkoittaa tukitoimia, joilla ongelmien kasautuminen pyritään torjumaan

Nuorten miesten syrjäytymiskehityksen ehkäisyllä tarkoitetaan tässä kaikkia mahdollisia tukitoimia, joilla ongelmien ilmenemiseen, vaikeutumiseen ja kasautumiseen johtava kehityskulku pyritään torjumaan.

Ajatuksena on tarttua pieniinkin ajankohtaisiin asioihin ja estää näin pienten pulmien kasvaminen isoiksi ongelmiksi.

Aikalisä-toiminta rakentuu seuraavien käsitysten varaan psykososiaalisten ongelmien kehittymisestä ja ehkäisemisestä:

- ◆ Ongelmia eivät aiheuta suoraviivaisesti yksittäiset syyt. Ongelmat kehittyvät.
- ◆ Ongelmat kehittyvät yksilötekijöiden ja olosuhteiden vuorovaihtuksen tuloksena vähitellen vaikutuksiltaan kasautuvana prosessina.
- ◆ Ennalta ehkäisyssä on oleellista ennakoita kehitystä ja estää ongelmiin johtava kehityskulku puuttamalla sen osatekijöihin ja prosessiin ja tukemalla suojaavia tekijöitä.
- ◆ Osatekijät ovat psykologisia eli yksilötekijöitä ja sosiaalisia eli olosuhdetekijöitä.
- ◆ Ongelmien ehkäisyssä noudatetaan aktiivista, etsivää strategiaa, sen sijaan että ajateltaisiin asioihin voitavan puuttua vastan ongelman jo ilmettyä.
- ◆ Ennalta ehkäisy voi toteutua missä tahansa kontekstissa ja millä tahansa sektorilla.

Miksi kannattaa ja pitääkin tarttua juuri tässä?

Tärkeimpiä nuoruuteen kuuluvia kehitystehtäviä ovat vanhemmista irtautuminen ja itsenäistyminen, opiskeluun ja työelämään asettuminen, parisuhteen luominen sekä perheen perustaminen. Ikävaiheeseen kuuluu myös seksuaalisen identiteetin lopullinen muodostuminen. Myöhäisnuoruus (18–24 vuotta) on ennen kaikkea vakiintumisen ja uuden tasapainon löytämisen aikaa. Kuohuvimmat puberteettivuodet ovat takanapäin, tunteet tasoittuvat ja itsetunto vakiintuu. Toisaalta myöhäisnuoruuteen voi liittyä myös nuoruusiän kriisi, joka herkistää vaikeuksien ja ongelmien kasautumiselle ja häiriöiden ilmenemiselle.

Suomen asevelvollisuusjärjestelmä tarjoaa ainutkertaisen mahdollisuuden tavoittaa miesten koko ikäluokka, tarkastella yhdessä miesten

kanssa heidän elämäntilannettaan ja tulevaisuuttaan sekä tarjota aktiivista tukea erityisesti riskiryhmään kuuluville miehille.

Minkälainen tuki tavoittaa nuoret miehet?

Nuorten tuen tarve ja ongelmat ovat usein monimuotoisia, eikä yksittäisen organisaation osaaminen aina takaa riittävää tukea. Palvelujärjestelmän pirstaleisuus sekä sektoroitunut työtapo asettavat mittavan haasteen yhteistyölle ja palvelujen kehittämiseksi nuorten kannalta toimivammaksi kokonaisuudeksi. Tavoitteena nuorille kohdennettujen palvelujen osalta voidaan pitää sitä, että nuori löytäisi vaivattomasti itselleen sopivat palvelut ja saisi tarvitsemansa tuen ja ohjauksen yhdestä paikasta.

Nuorten palveluiden vaikuttavuudesta tiedetään meillä toistaiseksi vähän ja vaikuttavuuden arviointiin liittyvät käytännöt ovat vasta muotoutumassa. Kansainvälisten tutkimusten perusteella voidaan kuitenkin nostaa esille nuorten kohdalla vaikuttaviksi todettujen tukitoimien ominaisuuksia:

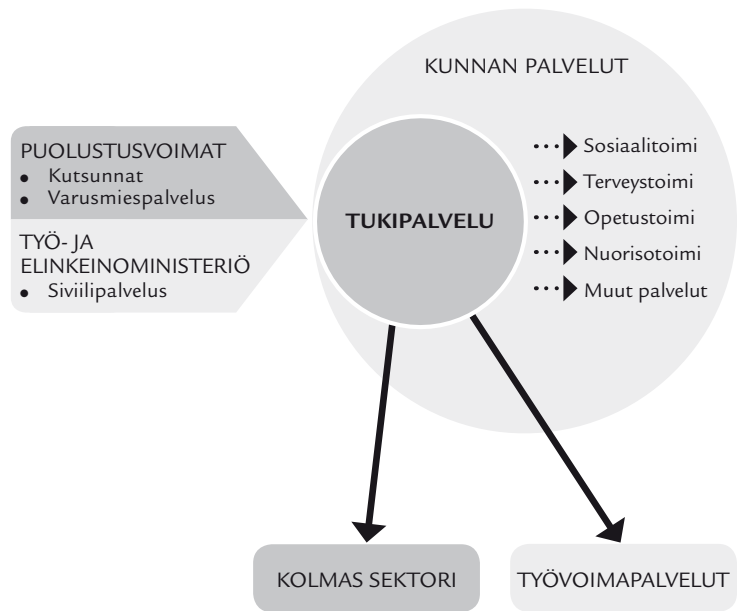
- ◆ Matalakynnyksisyys: nimenomaan nuoret miehet muodostavat tavoitettavuuden suhteen haasteellisen ryhmän
- ◆ Asiakslähtöisyys, asiakkaan tarpeisiin räätälöidyt tukitoimet
- ◆ Kokonaisvaltaisuus ja laaja-alaisuus, lähtökohtana nuori kokonainen ihminenä
- ◆ Nuoren kehitysvaiheen ja kehitystehtävien tukeminen
- ◆ Voimavaroja ja selviytymiskykyä edistävien ja ongelmia ehkäisevien strategioiden yhdistäminen

Nuorten mielenterveyden edistämisessä toimenpiteet tulisi kohdistaa elämänvaiheen kannalta oleellisiin kehitystehtäviin. Tällaisia ovat mm. opiskelu, ammatinvalinta, itsenäistyminen, kotoa pois muuttaminen, seurustelu ja perheen perustaminen. Myös yhteiskunnallista ja sosiaalista integraatiota (opiskelu, koulumenestys, työ) tulisi tukea kaikissa psykososiaaliseen hyvinvointiin tai mielenterveyden edistämiseen liittyvissä interventioissa.

3 AIKALISÄ-TOIMINTAMALLI

Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen on nuorten miesten syrjäytymiskehityksen ehkäisemiseen tähtäävä toimintamalli, joka perustuu kuntien, puolustusvoimien ja siviilipalveluskeskuksen yhteistyölle (Kuvio 1). Toimintamallin avulla halutaan edistää nuorten miesten hyvinvointia, ehkäistä elämäntilanteeseen liittyvien ongelmien vaikeutumista sekä auttaa ongelmien ratkaisemisessa. Toimintamalli mahdollistaa aktiivisen tarttumisen tukea tarvitseviin nuoriin miehiin kutsunnoissa ja varusmies- tai siviilipalveluksen keskeytyessä.

KUVIO 1.
Aikalisä-toimintamalli.

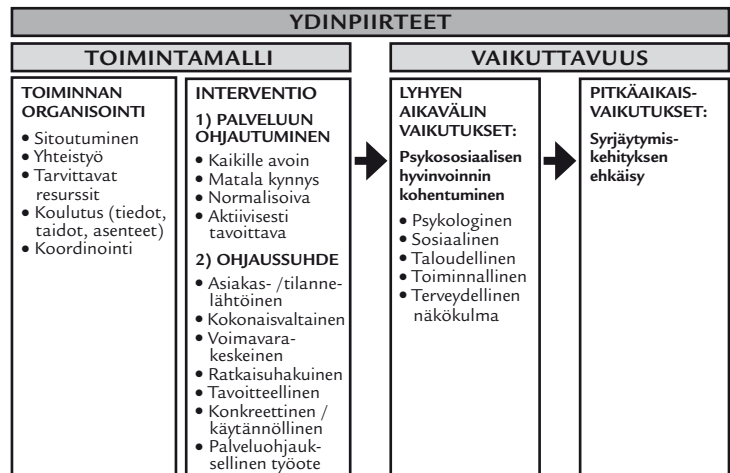
Mitä Aikalisä-toimintamallilla tarkoitetaan

Aikalisä-toimintamallilla tarkoitetaan kuntien, puolustusvoimien ja siviilipalveluskeskuksen välisen yhteistyön organisoimista siten, että se mahdollistaa miesten aktiivisen ohjaamisen tukipalveluun kutsunnoissa ja palveluksen keskeytyessä. Toimintamalli koostuu kolmesta osasta: palveluun ohjaamisesta, tukipalvelusta sekä palveluohjauksesta. Toimintamalliin sisältyvät toimintaperiaatteet, prosessit ja käytännöt, jotka mahdollistavat miehen psykososiaalisen hyvinvoinnin edistämisen lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Toimintamalli on enemmän kuin osiensa summa ja toisaalta myös yhtä vahva kuin sen toimimattomin osanen.

Kuviossa 2 on esitetty Aikalisä-toimintamallin kokonaisuus ydinpiirteeseen. Ydinpiirre-kaavio kuvaa Aikalisä-toimintaa ohjelmateoreettisella tasolla. Ydinpiirteet ovat oleellisia tukitoiminnan vaikuttavuuden kannalta ja niiden tulisi pysyä samoina kaikissa toimintaympäristöissä. Sen sijaan muita toiminnan toteuttamiseen liittyviä käytäntöjä voidaan muokata paikallisten olosuhteiden mukaisesti.

KUVIO 2.

Aikalisä-toiminnan ydinpiirteet.

Toimintamallin organisoinnin kannalta keskeiset ydinpiirteet ovat sitoutuminen, yhteistyö, tarvittavien resurssien ja koulutuksen järjestäminen sekä toiminnan koordinointi. Toimintamallin käyttöön ottaminen edellyttää kunnan sitoutumista tukipalvelun järjestämiseen sekä yhteistyöhön puolustusvoimien kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa virallista päätöstä toimintamallin käyttöönotosta mieluiten lautakuntatasolla. Kunta myös rekrytoi tukipalvelua toteuttavat Aikalisä-ohjaajat, jotka saavat tehtävään tarvittavan koulutuksen. Lisäksi kunta osoittaa toiminnan vaatimat muut voimavarat kuten tilat ja tarvittavat materiaalit.

Toimintamalli edellyttää kunnalta myös sovittuja rakenteita toiminnan koordinoimiseksi, seuraamiseksi ja arvioimiseksi. Tällainen koordinoinnin rakenne voi olla esimerkiksi kaikkia yhteistyötahoja edustava Aikalisä-ohjausryhmä. Ryhmän tehtävänä on toiminnan koordinointi ja jatkuvuuden turvaaminen sekä sektorirajoja ylittävän toiminnan johtaminen. Toimintamalliin sisältyvät vuosittain toistuvat tehtävät on esitetty **liitteessä 1**.

Tukipalvelu käsittää monenlaiset nuoren miehen kanssa tehtävät selvitys- ja tukitoimet

Interventiolla tarkoitetaan tässä sekä palveluun ohjautumista että varsinaista tukipalvelua. Palveluun ohjautumisen periaatteita käsitellään tarkemmin luvussa 4.

Tukipalvelun ydinpiirteet ovat asiakas- ja tilannelähtöisyys, kokonaisvaltaisuus, voimavarakeskeisyys, ratkaisuhakuisuus sekä käytännöllisyys. Ydinpiirteisiin sisältyy myös palveluohjauksellinen työote. Tukipalvelu sisältää monenlaisia selvitys- ja tukitoimenpiteitä, jotka on kuvattu yksityiskohtaisesti luvussa 6. Tukipalvelua toteuttavat Aikalisä-ohjaajat, jotka ovat saaneet tehtävään erityisen koulutuksen. Ohjaajat ovat kuntien työntekijöitä, joilla on sosiaali- tai terveysalan koulutus (esimerkiksi sosiaalityöntekijöitä, sosiaali-ohjaajia, terveydenhoitajia ja psykiatrisia sairaanhoitajia). He toteuttavat tukipalvelua osana perustyötään. Ohjaaja tarjoaa miehelle mahdollisuuden arvioida elämäntilannettaan ja toimintavaihtoehtojaan. Hän myös luo kontakteja tarvittaviin muihin palveluihin sekä tukea nuorta niiden käytössä.

Tukipalvelun kohderyhmä

Tukipalvelu on avoin kaikille nuorille miehille ja sitä tarjotaan kutsunnoissa koko ikäluokalle. Myös vapaaehtoisen asepalveluksen suorittavat naiset kuuluvat tukipalvelun kohderyhmään. Tukipalveluun tuleminen ei edellytä erityisiä ongelmia tai häiriöitä. Palveluun voi tulla myös silloin kun nuori haluaa keskustella tulevaisuuden suunnitelmistaan tai tarvitsee tukea yksittäisessä ajankohtaisessa pulmatilanteessa.

E erityisen kohderyhmän muodostavat palveluksen ulkopuolelle jäävät miehet sekä varusmies- tai siviilipalveluksen keskeyttävät, jotka pyritään aktiivisesti tavoittamaan ja ohjaamaan tukipalveluun.

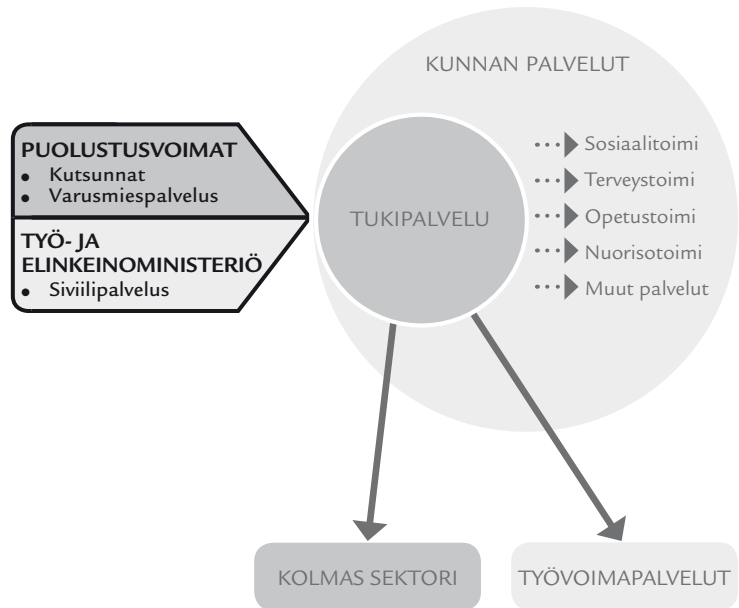
4 AIKALISÄ-TOIMINTA KUTSUNNOISSA JA VARUSMIES- TAI SIVIILIPALVELUKSEN KESKEYTYESSÄ

20

Tässä luvussa käsitellään Aikalisä-toiminnan toteuttamista kutsunnoissa sekä varusmies- tai siviilipalveluksen keskeytyessä. Tarkasteltavana ovat ne käytännöt, joiden mukaisesti tukea tarvitseva mies ohjataan tukipalvelun asiakkaaksi (**Kuvio 3**). Tukipalveluun ohjaamisen periaatteet ovat yhteisiä toiminnan toteuttamiselle sekä kutsunnoissa että palveluksen keskeytyessä joukko-osastoissa tai siviilipalveluskeskuksessa.

KUVIO 3.

Tukipalveluun ohjautumisen prosessi.

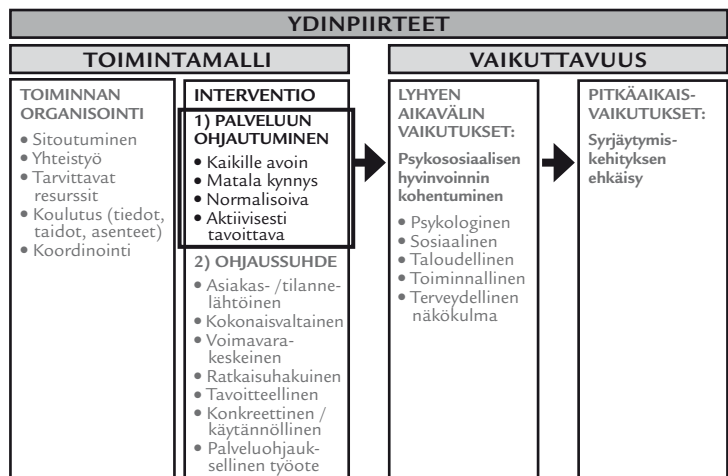

Tukipalveluun ohjaamisen periaatteet

Tukipalveluun osallistuminen on vapaaehtoista ja se on avoin koko miesten ikäluokalle (**Kuvio 4**). Palveluun ohjaaminen tapahtuu positiivisessa ja tuen hakemiseen rohkaisevassa hengessä. Tukipalvelun markkinoiminen kaikille avoimena tukee tätä tavoitetta ja auttaa välttämään turhaa leimaantumista.

KUVIO 4.

Palveluun ohjaamisen ydinpiirteet.

Palvelua tarjotaan miehille aktiivisesti ja samalla tuen hakemista normalisoidaan. Palveluun tulee päästä mahdollisimman helposti ilman monimutkaisia lähetemenettelyjä. Tukipalvelun esittelyssä korostetaan sitä, että palveluun tuleminen ei edellytä erityisiä ongelmia tai häiriöitä. Mies voi tulla tukipalveluun, kun kokee tarvitsevansa neuvoja tai tukea tilanteensa jäsentämiseen ja ratkaisujen löytämiseen. Käsiteltävät asiat voivat olla tavanomaisia nuoruuteen kuuluvia tavoitteita kuten opiskelu- tai työsuunnitelmien selkiyttämisen tai oman asunnon hankkiminen. Tuen hakemisen normalisoinnilla pyritään siihen, että nuoret miehet hakeutuisivat palvelun piiriin jo silloin kun ongelmat ovat vielä pieniä ja helpommin ratkaistavissa.

Tukipalveluun on luonnollisesti toivottavaa tulla etenkin silloin, kun ongelmat ovat jo kärjistyneet ja nuori mies on avun tai hoidon tarpeessa. Tällöin olisi kyettävä tarttumaan nuoren elämäntilanteen kannalta keskeisiin asioihin ja rohkaisemaan häntä osallistumaan tukipalveluun. Ohjaajan kanssa nuoren on mahdollista selvittää ongelmalliseltakin tuntuvaa elämäntilannettaan ja saada tukea sopivien palvelujen löytämiseen.

Aikalisä-toiminnan arvopohjassa on keskeistä myös se, ettei siinä oteta kantaa asevelvollisuuden suorittamiseen sinänsä.

Toiminta kutsunnoissa

Yleistietoa asevelvollisuudesta ja kutsunnoista toimintaympäristönä on koottu **liitteeseen 2**.

Kutsunnoissa toteutettava Aikalisä-toiminta perustuu sotilasläänien ja aluetoimistojen kanssa sovittuihin käytäntöihin. Tässä esitetään yleiset toimintaperiaatteet, mutta käytännössä on vaihtelua kunnittain. Joissakin kunnissa kutsuntojen toteuttamiseen osallistuu Sotilaslääketieteen keskuksen sairaanhoitajia, jotka avustavat kutsuntalääkäreitä miesten palveluskelpoisuuden arvioinnissa. Näissä kunnissa sairaanhoitajat myös ohjaavat miehiä Aikalisä-infopisteeseen. Jokaisen Aikalisä-ohjaajan tulee selvittää tässä kerrottujen yleisten käytäntöjen lisäksi toimintatavat oman kuntansa kutsunnoissa.

Aikalisä-toiminnan tarkoitus kutsunnoissa

Aikalisä-toiminnan tarkoitus kutsunnoissa on

- ◆ antaa tietoa tukipalvelusta ja tehdä palvelua tunnetuksi miesten koko ikäluokalle,
- ◆ pyrkiä aktiivisesti tavoittamaan erityisesti C- ja E-luokkiin määrättyjen miesten ”riskiryhmä”,
- ◆ motivoida miehiä osallistumaan tukipalveluun, ja
- ◆ varmistaa tukipalvelun käynnistyminen mahdollisimman nopeasti.

Toiminnalle tarvittavat tilat ja materiaalit

Aikalisä-ohjaajat ovat mukana kutsunnoissa joka vuosi. Aikalisä-toiminnalle varataan kutsuntoihin oma informaatiopistepiste, jossa ohjaajan on mahdollista esitellä tukipalvelua kiinnostuneille. Mikäli tila tulee varata etukäteen, niin siitä huolehtii toiminnan koordinoijasta vastaava kunnan ohjausryhmä tai muu vastaava. Kutsuntapaikalla Aikalisä-toiminnan käytettävissä olevista tiloista ohjaajat sopivat yhdessä kutsuntatoiminnasta vastaavien aluetoimiston edustajien kanssa. Informaatiopisteenä voidaan käyttää erillistä huonetta tai sermeillä isommasta tilasta erotettua rauhallista nurkkausta.

Aikalisä-ohjaajat toimittavat kutsuntapaikalle tarvittavan materiaalin. Toiminnan esittelyä varten tarvitaan nuorille miehille suunnattu asiakasesite sekä kunnan edustajille tarkoitettu toimintamallin esite.

Miesten tavoittaminen
kutsunnoissa

Liitteenä 3 on vuonna 2007 käytössä ollut asiakasesite.

Miesten tavoittamiseksi toimitaan seuraavasti:

- ◆ ohjaaja esittelee lyhyesti tukipalvelua kutsuntaoppitunnin yhteydessä,
- ◆ kunnan kutsuntalautakuntaan nimeämä siviilijäsen ohjaa miehiä tukipalvelun infopisteeseen,
- ◆ ohjaaja päivystää informaatiopisteen luona, ottaa aktiivisesti kontaktia miehiin ja tekee halukkaille lähetteet tukipalveluun.

Tukipalvelun esittely

Kutsuntaoppitunnin yhteydessä Aikalisä-ohjaaja esittelee lyhyesti tukipalvelua ja kertoo, että kaikkien on mahdollista päästä siihen hakeutumalla ohjaajan puheille Aikalisä-infopisteeseen. Esittelyn tukena on hyvä käyttää tukipalvelua kuvaavia PowerPoint -dioja. **Liitteessä 4** on esitetty vuoden 2007 kutsunnoissa käytetyt esittelydiat.

Kutsuntalautakunnan siviilijäsen
ohjaa tukipalveluun

Aikalisä-ohjaajan on suositeltavaa informoida toiminnasta kutsuntalautakuntaan nimettyjä kunnan edustajia jo ennen kutsuntojen alkamista. Viimeistään kutsunnoissa ohjaaja tapaa kunnan edustajat ja informoi heitä Aikalisä-toiminnasta sekä kunnan edustajien roolista tukipalveluun ohjaamisessa. Tiedottamisen apuna on hyvä käyttää kirjallista esittelymateriaalia. Kutsuntalautakunnan siviilijäsenen tehtävänä on ohjata miehiä Aikalisä-informaatiopisteeseen, jossa ohjaajat ottavat miehet vastaan, esittelevät tukipalvelua ja tekevät halukkaille lähetteen palveluun.

Joissakin kunnissa kutsuntalautakunnan siviilijäsenenä toimii Aikalisä-ohjaaja eikä kutsunnoissa ei ole erillistä Aikalisä-informaatiopistettä. Näissä tapauksissa käytännöistä on sovittu erikseen aluetoimiston kanssa.

Suuremmissa kaupungeissa kaikkia kutsunnanalaisia ei ole mahdollista ohjata informaatiopisteeseen. Tällöin informaatiopisteeseen ohjataan etupäässä C- ja E-palveluskelpoisuusluokkiin määrättyt miehet, koska tuen tarvetta on tutkimusten perusteella eniten tässä ryhmässä. Ohjauksessa käytetään kuitenkin harkintaa eli katsotaan enemmän miehen tilannetta ja tuen tarvetta kuin palveluskelpoisuusluokkaa.

Sotilaslääketieteenkeskuksen sairaanhoitaja ohjaa tukipalveluun

Ohjaaja hakee aktiivisesti kontaktia informaatiopisteiden luona

Kokemus on osoittanut, että miehiä kannattaa ohjata informaatiopisteeseen lempeällä mutta napakalla otteella. Vaikka tukipalveluun osallistuminen on vapaaehtoista, ei vapaaehtoisuutta kannata tässä vaiheessa korostaa liikaa. Tarkoituksena on kaikin keinoin rohkaista ja motivoida miehiä tarttumaan tarjottuun tukeen.

Sotilaslääketieteen Keskuksen sairaanhoitajat ovat saaneet erillisen perehdytyksen Aikalisä-toimintaan. Tästä huolimatta Aikalisä-ohjaajan ja sairaanhoitajan on hyvä vielä kutsuntapaikalla sopia nuorten miesten ohjaamisesta informaatiopisteeseen. Tavoitteena on, että Sotilaslääketieteen Keskuksen sairaanhoitajat antavat kaikille tapaamilleen miehille Aikalisä-palvelun esitteen ja motivoivat heitä tukipalveluun.

Informaatiopisteessä ohjaaja jututtaa miehiä, esittelee tukipalvelua esitteen avulla ja motivoi miehiä osallistumaan. Nuorelle miehelle kerrotaan, että hänelle nimetty oma ohjaaja ottaa mahdollisimman pian yhteyttä sopiakseen ensimmäisen tapaamisen ajan ja paikan. Asiakkaalle tarjoutuu mahdollisuus tavata ohjaajaa sovituihin väliajoin ja käyttää tarvittaessa muitakin tarjolla olevia palveluja. Asiakkaalle kerrotaan, että hänen ohjaajakseen nimetään tehtävään koulutuksen saanut Aikalisä-ohjaaja, jonka työpaikkana voi olla jokin kunnan sosiaali- tai terveysalan toimipiste. Tällä pyritään välittämään sitä viestiä, että tukipalveluun tuleminen ei edellytä erityisiä tunnistettuja ongelmia ja madaltamaan kynnystä tulla tukipalveluun.

Tapaamisen loppuksi ohjaaja täyttää yhdessä miehen kanssa lähetelomakkeen (**liite 5**). Lähetteeseen kirjataan ne asiat, joissa mies toivoi saavansa tukea. Miehelle kerrotaan, että lähetelomakkeen tiedot välitetään hänen ohjaajalleen yhteydenottoa varten. Mies allekirjoittaa lähetelomakkeen ja antaa näin luvan siirtää lähetteessä olevat tiedot ohjaajansa toimipaikkaan. Lähetteen saavuttua ohjaaja ottaa yhteyttä asiakkaaseen mahdollisimman nopeasti.

Lähetelomaketta voi käyttää myös suostumuslomakkeena tukipalvelun käynnistämiseksi silloin, kun kutsunnoissa toimintaa esittelevä ohjaaja tulee olemaan kyseisen nuoren miehen oma ohjaaja. Tällöin on luontevaa sopia ensimmäisestä tapaamisajasta nuoren miehen kanssa jo kutsunnoissa.

Aikalisä-toiminnan esittely muille tahoille kutsunnoissa

Jos mies ei halua käyttää hyväkseen palvelua, hänelle annetaan esite ja kerrotaan, että hän voi myöhemmin ottaa tarvittaessa itse yhteyttä esitteessä mainittuun yhteyshenkilöön.

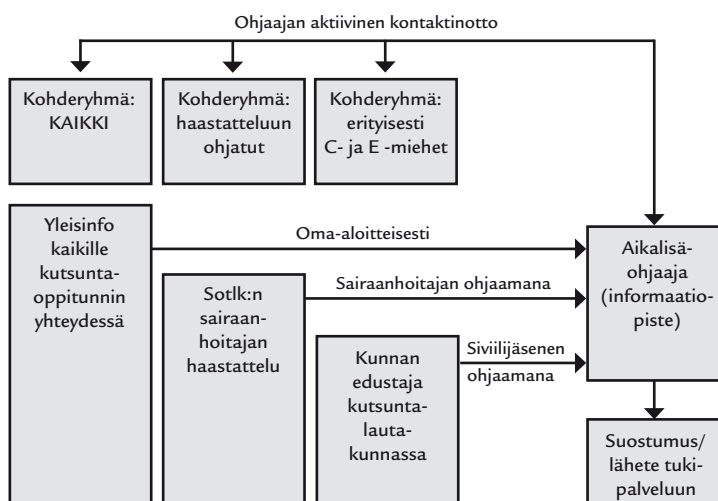
Aikalisä-ohjaaja esittelee toimintamallia tarvittaessa myös muille kutsuntoihin osallistuville, esimerkiksi kutsuvieraille. Lisäksi paikallinen media saattaa olla kiinnostunut uutisoimaan kutsunnoista ja Aikalisä-toimintamallista. Näihin tilanteisiin ohjaajan on hyvä varautua etukäteen.

Aikalisä-toiminta kutsunnoissa on parhaimmillaan kaikkien toimijoiden tiivistä yhteistyötä yhteisen tavoitteen toteuttamiseksi. Tavoitteena on, että kutsuntapäivän aikana erityisesti tukea tarvitsevat nuoret miehet saivat useamman kerran tietoa Aikalisä-tukipalvelusta ja rohkaistuisivat tulemaan ohjaajan luokse keskustelemaan tilanteestaan. Jokaisella toimijalla on vastuu ohjata ja rohkaista nuorta miestä tukipalveluun.

Aikalisä-infopisteeseen ohjautumisen ja nuorten miesten aktiivisen tavoittamisen väyliä on siis useampia. **Kuviossa 5** on esitetty ohjautumisen väylät sellaisen kunnan kutsunnoissa, johon osallistuu myös Sotilaslääketieteen Keskuksen sairaanhoitajia.

KUVIO 5.

Aikalisä-informaatiopisteeseen ohjautumisen väylät kutsunnoissa.

Aikalisä-toiminnan seuranta kutsunnoissa

Toiminnan seurannan ja arvioinnin kannalta on välttämätöntä, että ohjaajat kirjaavat tiedot kutsunnoissa toteutuneista asiakastapahtumista. Arvioinnin kannalta oleellisia tietoja ovat: 1) informaatiopisteessä käyneiden miesten määrä ja/tai päivän aikana jututettujen miesten määrä sekä 2) kirjoitettujen läheteiden määrä. Lisäksi olisi hyvä kirjata tukipalveluun ohjattujen miesten palveluskelpoisuusluokka.

Kutsunnoissa kirjoitettujen läheteiden määrä on vain yksi toiminnan hyödyllisyyttä osoittava mittari. Ohjaajat antavat kutsunnoissa ohjausta ja neuvontaa myös sellaisille miehille, joille ei kirjoiteta lähetettä tukipalveluun. Lisäksi pelkkä keskustelu kutsuntapäivän kuluksi, kutsuntapäätöksestä ja tulevaisuuden suunnitelmista saattaa olla nuoren miehen kohdalla merkityksellistä. Myös nämä toiminnot on tärkeää saada seurannassa näkyväksi.

Liitteenä 6 on esimerkki vuoden 2007 kutsunnoissa käytetystä seurantalomakkeesta.

Toiminta varusmiespalveluksen keskeytyessä

Yleistietoa varusmiespalveluksen suorittamisesta on esitetty **liitteessä 7**.

Tavoitteena on, että joukko-osastoissa sosiaalikuraattorit tapaavat jokaisen varusmiespalveluksen keskeyttäjän, joka asuu toimintamalliin sitoutuneessa kunnassa. Aikalisä-toiminnan toteuttamisessa sekä palveluksen keskeyttämisprosessissa on jonkin verran joukko-osastokohtaisia eroja. Tässä kuvataan pääpiirteittäin Aikalisä-toiminta osana keskeyttämisprosessia.

Aikalisä-toiminta palveluksen keskeytyessä terveydellisistä syistä

Aikalisä-toiminta palveluksen keskeytyessä terveydellisistä syistä

Esityksen varusmiespalveluksen keskeyttämisestä terveydellisten syiden vuoksi tekee terveysaseman lääkäri. Lääkärin esitys esitellään joukko-osaston komentajalle, joka hyväksyy tai hylkää esityksen.

Tieto palveluksen keskeyttävästä varusmiehestä tulee sosiaalikuraattorille joko suoraan terveysasemalta tai kyseisen varusmiehen perusyksiköstä. Varusmiehen haastattelu ja tukipalvelun tarjoaminen tapahtuu tavallisesti sosiaalikuraattorin toimistossa tai perusyksikön tiloissa.

Muutamissa joukko-osastoissa on käytäntönä, että sosiaalikuraattori päivystää ensimmäisten palvelusviikkojen aikana terveysaseman tiloissa. Tällöin hänellä on mahdollisuus tavoittaa vaivattomasti palveluksen keskeyttävät varusmiehet Aikalisä-tukipalveluun ohjaamista varten.

Aikaa lääkärin esityksestä varusmiehen kotiuttamiseen kuluu kahdesta päivästä viikkoon riippuen joukko-osaston komentajan läsnäolosta sekä varusluovutuksen aikatauluista.

Aikalisä-toiminta muissa varusmiespalveluksen keskeytymistilanteissa

Siviilipalvelukseen siirtyminen

Tieto siviilipalvelushalukkuudesta tulee sosiaalikuraattorille joko varusmieheltä itseltään tai perusyksiköstä. Useimmissa joukko-osastoissa sosiaalikuraattori keskustelee niiden varusmiesten kanssa, jotka ovat ilmoittaneet haluavansa siirtyä siviilipalvelukseen. Tässä yhteydessä voidaan selvittää mahdolliset tuen tarpeet ja tarjota Aikalisä-tukipalvelua. Varusmiehen allekirjoitettua siviilipalvelushakemuksen, kotiuttamistoimenpiteet on aloitettava välittömästi. Yleensä varusmies kotiutuukin alle vuorokauden kuluessa.

Henkilökohtainen syyloma

Varusmiehelle voidaan myöntää pakottavista henkilökohtaisista syistä lomaa yhteensä enintään 6 kuukautta. Henkilökohtaisista syylomaa (HSL) voidaan myöntää, jos varusmies esittää perusteeksi nk. pakottavat henkilökohtaiset syyt: opinto-, taloudelliset, oikeus- ja perhekohtaiset asiat, urheilukilpailut sekä luottamustehtävät.

Eränsiirto (entinen lykkäys)

Henkilökohtainen syyloma pidentää aina asevelvollisen palvelusai-
kaa lomaa vastaavalla ajalla.

Pitkälle HS-lomalle lähtijät keskustelevat usein loman tarpeesta en-
sin joukko-osaston sosiaalikuraattorin kanssa. Tällöin sosiaalikuraat-
tori voi arvioida myös miehen tuen tarvetta ja ohjata hänet tarvitta-
essa Aikalisä-tukipalveluun.

Varusmiehen palvelusajankohtaa voidaan muuttaa hakemuksesta, jos
se koetaan varusmiehelle erittäin tarpeelliseksi. Hyväksyttäviä syitä
palvelusajankohdan siirtämiselle ovat 1) ammattiin valmistuminen,
2) opiskelu, 3) taloudellisten asioiden järjestely tai 4) muu erityisen
henkilökohtainen syy.

Päätöksen palvelusajankohdan siirtämisestä tekee aluetoimisto. Pal-
veluksen aikainen saapumiseränsiirtoprosessi käynnistyy yleensä
varusmiehen asioitua sosiaalikuraattorin luona eränsiirron tarpee-
seen liittyvien asioiden vuoksi. Tässä vaiheessa sosiaalikuraattoril-
la on yleensä tieto mahdollisesta tuen ja neuvonnan tarpeesta sekä
mahdollisuus ohjata nuori mies Aikalisä-tukipalveluun.

Vapaaehtoisen palveluksen keskeyttävät naiset

Vapaaehtoisina varusmiespalvelukseen hakeutuneilla naisilla on
erityisoikeus keskeyttää palvelus ensimmäisten 45 päivän kuluessa
omalla ilmoituksellaan. Ilmoituksen annettuaan hän voi kotiutua
välittömästi. Määräajan jälkeen asevelvollisuutta suorittavat naiset
rinnastetaan asevelvollisiin miehiin ja keskeyttämisprosessi on sa-
manlainen kuin miehillä.

Toiminta siviilipalveluksen keskeytyessä

Yleistietoa siviilipalveluksesta on esitetty **liitteessä 8**.

Siviilipalveluskeskus voi vapauttaa palvelusvelvollisen siviilipalve-
luksen suorittamisesta kokonaan tai määräajaksi terveydellisten syi-
den perusteella. Vapauttamisen on perustuttava lääkärin lausuntoon.

Siviilipalveluskeskuksen tulee tarkastaa siviilipalvelusvelvollisen terveydentila ja palveluskelpoisuus kolmen viikon kuluessa siviilipalveluksen alkamisesta. Muutoin siviilipalveluksen aikana terveydentila voidaan tarkastaa tarvittaessa ja sen päättyessä joko siviilipalveluskeskuksen tai palveluspaikan toimesta.

Siviilipalvelus voidaan keskeyttää, mikäli siviilipalvelusvelvollisen poissaolot tai sairauslomamat ylittävät kaksi viikkoa. Siviilipalveluskeskuksen lääkäri harkitsee sairauslomista tai luvattomista poissaoloista kertyneiden poissaolojen vaikutukset ja seuraukset tapauskohtaisesti syyn mukaan. Pitkähköt poissaolot voivat koostua joko yhtäjaksoista pitkistä sairauslomista tai useista lyhyehköistä sairauslomista, samasta sairaudesta tai vammasta aiheutuvista sairauslomista. Mikäli palveluspaikka anoo palveluksen keskeyttämistä, tulee miehen oman lausunnon asiasta olla kirjallisena mukana keskeytysanomuksessa. Palveluspaikasta siviilipalvelusvelvollinen tulee takaisin Lapinjärven koulutuskeskukseen palveluskelpoisuuden uudelleen määrittämistä varten.

Käytännössä Aikalisä-tukipalveluun ohjataan pääosin siviilipalvelusmiehiä, joiden palvelus keskeytyy koulutusjakson aikana Lapinjärven koulutuskeskuksessa. Lapinjärven koulutuskeskuksessa sairaanhoitaja, terveydenhoitaja tai sosiaalityöntekijä tapaa keskeyttävän nuoren miehen ennen kotiutumista ja tarjoaa hänelle Aikalisä-tukipalvelua. Mikäli mies on halukas tukipalveluun, hänestä laaditaan lähete kotikunnan tukipalveluun.

Muita väyliä tukipalveluun

Miehillä on myös mahdollisuus hakeutua tukipalveluun omatoimisesti. Joillakin alueilla tukipalvelun esite postitetaan miehille kotiin kutsuntojen ennakkomateriaalin yhteydessä. Miehet voivat ottaa yhteyttä myös nähtyään tukitoiminnan esittelyn puolustusvoimien Internet-sivuilla www.puolustusvoimat.fi/varusmies.

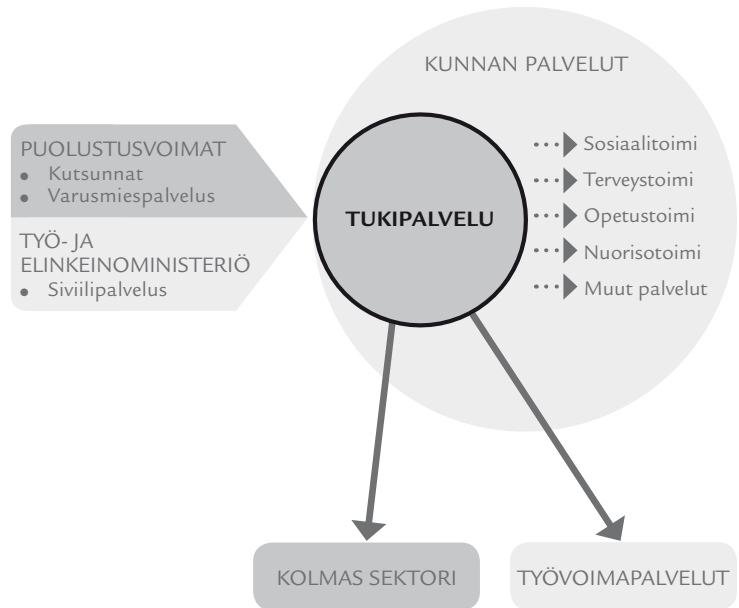
5 TIME OUT! AIKALISÄ! ELÄMÄ RAITEILLEEN - TUKIPALVELU

Tässä luvussa käsitellään Aikalisä-ohjaajien toteuttamaa tukipalvelua, joka on oma erityinen asiakastyön muoto. Luvussa kuvataan tukipalvelun tarkoitus, periaatteet sekä keskeiset sisällöt.

Kuvioon 6 on ympyröity tässä luvussa käsiteltävä osa Aikalisä-toimintamallin kokonaisuudesta.

KUVIO 6.

Tukipalvelu osana toimintamallin kokonaisuutta.

Aikalisä-tukipalvelun luonne ja tarkoitus

Tukipalvelun tarkoituksena on tukea nuorta miestä oman elämän järjestymisessä. Lähtökohtana on nuorten miesten hyvinvoinnin edistäminen ja syrjäytymiskehityksen ehkäisy, mutta ohjaustyön käytännön tavoitteet ovat lähempänä arkielämän selviytymisen tukemista ja tulevaisuuden suunnitelmien jäsentämistä.

Henkilökohtainen ohjaus, selvittely ja tuki ovat tukipalvelun ydin

Tavoitteena on rakentaa tukitoimien kokonaisuus

Toiminta on luonteeltaan ratkaisuihin ja voimavaroihin keskittyvää eikä niinkään ongelma- tai sairauskeskeistä. Tukipalvelussa on kyse enemmänkin voimavara- ja ratkaisuhakuisesta keskustelusta kuin esimerkiksi pelkästä tiedon jakamisesta tai palveluihin ohjaamisesta. Kyse ei myöskään ole psykiatrisesta hoidosta tai psykoterapiasta, vaan toiminnallisesta ja käytännöllisestä ohjauksesta.

Toimintaan ohjattu asiakas pääsee selvittämään omaa elämäntilannettaan ja saa apua parhaiden ratkaisujen löytämiseen. Asiakas tapaa ohjaajan sovituin väliajoin ja saa henkilökohtaista tukea ja ohjausta tarvitsemiinsa palveluihin. Tukipalvelussa on tavallista aktiivisempi ote. Tausta-ajatus on ”pystytäänkö tekemään mitään nuorten miesten elämän varmentamiseksi, jos kerrankin yritetään puuttua napakalla otteella ja tehdä kaikki, mitä ikinä osataan”.

Henkilökohtainen ohjaus, selvittely ja tuki ovat tukipalvelun ydin. Vasta toisena tukitoiminnan vaiheena asiakas voidaan ohjata käyttämään muita palveluita tarpeen mukaan. Tukitoiminnan tavoitteena on selvittää yhdessä asiakkaan kanssa elämäntilanne, tukitarpeet, voimavarat ja toimintamahdollisuudet, aktivoida omaehtoista toimintaa ja palveluiden ja muiden tukimuotojen käyttöä sekä seurata elämäntilannetta ja selviytymistä.

Tukipalvelussa Aikalisä-ohjaaja:

- ◆ vahvistaa miehen realistista tilannearviota ja vaihtoehtoja
- ◆ auttaa asettamaan osuvia ja konkreetteja tavoitteita
- ◆ avustaa keksimään väyliä ja keinoja toimia
- ◆ aktivoi ja rohkaisee tekemään jotain myös käytännössä
- ◆ rakentaa kontakteja sosiaaliseen verkkoon
- ◆ vahvistaa itseluottamusta ja uskoa siihen, että asioille voi aina tehdä jotain
- ◆ rakentaa kontaktia tarvittaviin palveluihin.

Aikalisä-toiminnassa tavoitteena on rakentaa tukitoimien kokonaisuus, jossa yksilöllisen selvityksen ja suunnittelun pohjalta hyödynnetään julkisia ja kolmannen sektorin palveluita asiakkaan tarpeen mukaan. Tukivaihtoehtoja haetaan mm. terveydenhuollon (erityisesti mielenterveyspalveluiden), sosiaalitoimen

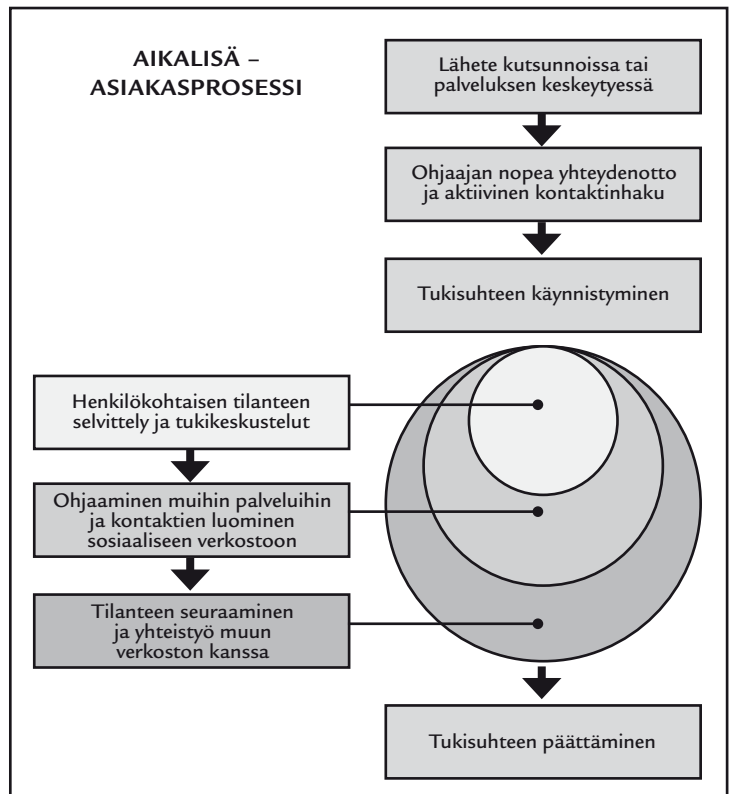
Sosiaalisen verkoston
huomioiminen oleellista

(erityisesti päihdepalveluiden), koulutuksen, työvoimapalveluiden ja harrastustoiminnan aloilta. Jos palveluihin on pitkä jono, asiakkaan tueksi etsitään palveluita kolmannen sektorin tarjonnasta, jotta asiakas ei jäisi täysin tyhjän päälle.

Osana ohjausta tulisi myös harkita tarve ja selvittää mahdollisuus olla yhteydessä asiakkaan omaisiin, läheisiin ja tärkeisiin tukihenkilöihin. Heidän osuutensa tukiohjelman rakentamisessa saattaa olla monissa tapauksissa erittäin merkityksellistä.

Oheinen **Kuvio 7** havainnollistaa asiakasprosessia, jonka ytimen muodostaa henkilökohtainen ohjaussuhde.

KUVIO 7.
Aikalisä-asiakasprosessi.

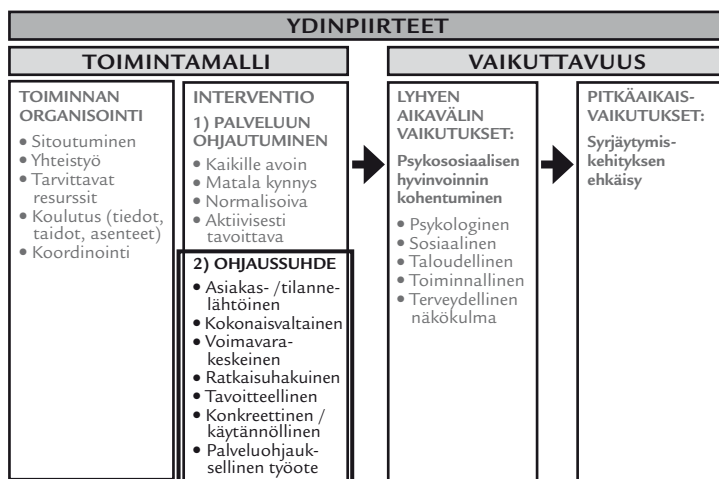

Aikalisä-tukipalvelun periaatteet

Tukipalvelun keskeisimmät periaatteet (**Kuvio 8**) ovat pääasiassa samoja vuorovaikutustyön periaatteita, joita noudatetaan mm. mielensterveystyössä, sosiaalityössä, päihdetyössä, palveluohjauksessa eri aloille ominaisin sovelluksin. Tässä menettelytavat on määritelty, jäsennetty ja kirjattu näkyväksi yhteisten toimintakäytäntöjen luomiseksi.

KUVIO 8.

Ohjaussuhteen ydinpiirteet.

Aktiivisen tavoittamisen periaate

Aktiivisen tavoittamisen periaate tarkoittaa ensisijaisesti Aikalisä-toimintaa kutsunnoissa sekä varusmies- ja siviilipalveluksen keskeytyessä, jolloin tukipalvelua aktiivisesti tarjotaan nuorille miehille. Aktiivinen tavoittaminen ja tiivis yhteydenpito asiakkaaseen ovat kuitenkin keskeisiä periaatteita myös tukipalvelua käynnistettäessä ja tukisuhteen aikanakin.

Ohjaaja ottaa yhteyttä asiakkaaseen lähetteen saatuaan

Tukipalvelu käynnistyy siten, että lähetteen saatuaan ohjaaja ottaa asiakkaaseen yhteyttä. Ensimmäisen yhteydenoton olisi hyvä toteutua mahdollisimman viivytyksettä lähetteen saapumisesta. Parhaiten tämä onnistuu puhelimitse.

Viivytyksetön yhteydenotto edistää asiakkaan motivaatioita ja sitoutumista

Kontaktinottamisessa tarvitaan sinnikkyyttä

Palveluksen keskeyttämistilanteessa nuorella miehellä on usein tarvetta selvittää keskeyttämiseen liittyviä syitä ja tunteita sekä saada tukea lähitulevaisuutensa suunnitteluun. Viiveettömällä tukisuhteen käynnistämisellä voidaan myös edistää asiakkaiden motivaatiota ja sitoutumista.

Usein ensimmäisen kontaktin saaminen vaatii ohjaajalta sitkeyttä ja sinnikkyyttä. Toiminnasta saatujen kokemusten mukaan asiakkaat eivät aina vastaa puheluihin, jotka tulevat heille tuntemattomista numeroista. Näissä tilanteissa tekstiviesti on osoittautunut hyväksi tavaksi saada kontakti asiakkaaseen. Yhteydenottoja on monesti tarvittu useita, jotta tapaaminen on saatu sovittua.

Asiakkaiden tavoittaminen ja kontaktin saaminen ovat yksi tukipalvelun suurimmista haasteista. Kaikkia tukipalveluun ohjattuja miehiä ei onnistuta koskaan tavoittamaan. Usein aktiivisuus ja pitkäjänteisyys kuitenkin palkitaan: vaikka tekstiviesteihin, sähköposteihin ja puheluihin ei ensin vastata, voi asiakas lopulta itse ottaa yhteyttä. Ensimmäinen sovittu tapaaminen saattaa toteutua vasta usean kuu-kauden yhteydenpidon jälkeen, kun asiakas on ensin rauhassa pohjittanut asiaa. Sekä aktiivinen mahdollisuuden tarjoaminen että ajan antaminen asiakkaan omalle kypsyttelylle ovat tärkeitä.

Asiakas- ja tilannelähtöisyyden periaate

Asiakas- ja tilannelähtöisyyden periaate tarkoittaa tässä sitä, että päärooli on miehellä itsellään – asiakas on itse tilanteensa ja elämänsä paras asiantuntija. Asiakaslähtöisyys on yhteistyötä ja kumppanuutta tai joskus tukevaa ja turvallista vanhemmuutta. Tukipalvelussa tilanteita tarkastellaan nuoren miehen näkökulmasta eikä ohjaaja tuo omia käsityksiään liikaa esille.

Ohjaaja etsii yhdessä asiakkaan kanssa neuvotellen erilaisia vaihtoehtoja ajankohtaisiin asioihin. Suorien ohjeiden antamisella ja tiedon jakamisella on selvästi vähäisempi rooli. Asiakaslähtöisyys voi olla myös keskustelemista ja tukemista. Riittävää voi olla se, että nuorella on käytettävissä helposti lähestyttävä ammattihenkilö,

jolle voi kertoa huolistaan ja jolta kysyä neuvoja. Nuorten kohdalla aidolla välittämällä ja rinnalla kulkemisella on suuri merkitys.

Tilannelähtöisyydellä tarkoitetaan asiakkaan yksilöllisen elämäntilanteen selvittelyä, sen huomioon ottamista, ratkaisujen etsimistä, mutta niin, että päätösvastuu säilyy nuorella miehellä itsellään.

Tilannelähtöisyydellä tarkoitetaan myös sitä, että tukipalvelussa otetaan huomioon asiakas nuorena aikuisena ja tuetaan nuoruu-den kehitystehtävien ratkaisemista. Tällaisia ovat opiskelu, ammatinvalinta, itsenäistyminen, kotoa pois muuttaminen, seurustelu ja perheen perustaminen. Tiedetään, että sosiaalisella integraatiolla – oman paikan löytämisellä yhteiskunnassa ja yleisillä elämisen taidoilla – on suuri merkitys nuoren psykososiaalisen hyvinvoinnin kannalta. Onnistumisen kokemukset yhdellä alueella (esim. koulumenestys) ovat hyvin usein yhteydessä hyvinvoinnin lisääntymiseen toisellakin alueella (esim. itsetunto).

Yleisten ikään liittyvien kehitystehtävien tukemisen lisäksi tulee ottaa huomioon yksilöllisesti kunkin asiakkaan valmius itsenäiseen ja vastuulliseen päätöksentekoon. Siinä missä toisen aikuistumisprosessi on kulkenut normaalin kehityksen vauhtia, saattaa toisella olla prosessi vielä kovin keskeneräinen.

Kokonaisvaltaisuuden periaate

Eri aloilla ja ammateissa tarkastellaan asiakkaan tilannetta erilaisista näkökulmista. Tavallisesti tiettyyn palveluun tulevat asiakkaat ovat jo valikoituneet ja puheille tulon aihepiirit ovat pääpiirteissään tiedossa. Usein keskittyminen pääasiaan, tavallisimmin tiettyyn ongelmaan, on välttämättömintä. Toisaalta taas huomion kiinnittäminen yhteen ongelmakäyttäytymiseen uhkaa jättää katveeseen henkilön koko elämäntilanteen ja elintapojen merkityksen riskikäyttäytymisessä.

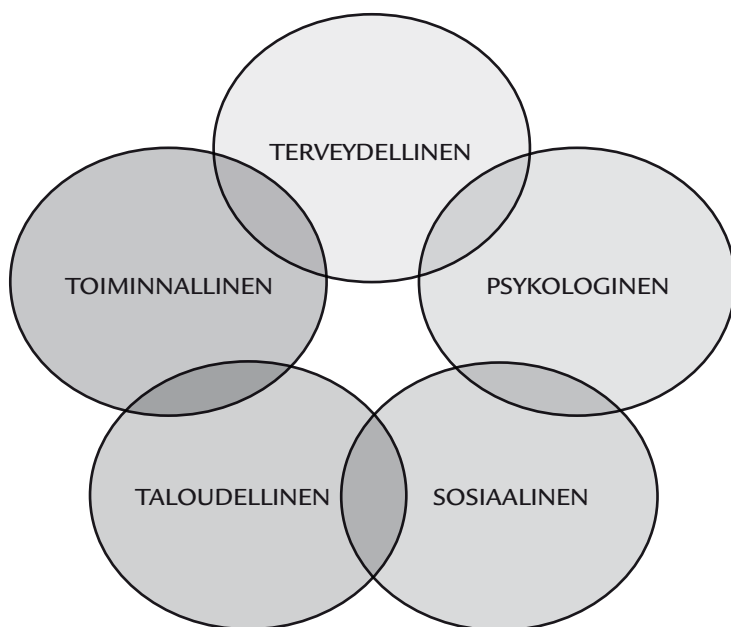
Aikalisä-tukipalvelussa oleellisia asioita haetaan aluksi laajemmalta alueelta, ns. koko kentästä. Nuoren miehen elämä pyritään näkemään kokonaisvaltaisesti ja nuorta rohkaistaan ottamaan puheeksi

minkä tahansa häntä vaivaavan asia. Tämä on välttämätöntä siksi, että ennakkokäsitystä asiakkaan asioista ei välttämättä ole, sillä tukipalveluun voi tulla minkäläisten pulmien kanssa tahansa tai ilman tunnistettua tuen tarvetta. Niinpä selvittely kattaa elämäntilanteen kaikilta oleellisilta osiltaan: elämänolot, ongelmat, vaikeudet ja voimavarat. Kokonaisuus voidaan jäsentää vaikkapa seuraaviksi teemoiksi:

- ◆ *terveysnäkökulma:*
somaattinen/fyysinen ja psyykinen terveydentila
- ◆ *psykologinen näkökulma:*
 - ajatukset (mm. oma elämäntilanne, toiveet, suunnitelmat)
 - tulkinnat (mm. omista asioista, vaikeuksien syistä, mielikuvat omasta itsestä)
 - tunteet ja mielialat (mm. omaan itseensä ja oman elämän asioihin liittyvät)
- ◆ *sosiaalinen näkökulma:*
 - mm. suhteet oman perheeseen, ystäviin ja kavereihin sekä mahdolliseen kumppaniin. Tärkeät luottamussuhteet.
 - ns. kuuluminen johonkin
 - koulutus, opiskelu
- ◆ *taloudellinen näkökulma:*
työ, toimeentulo
- ◆ *toiminnallinen näkökulma:*
harrastukset, elämän käytännölliset järjestelyt, suunnitelmat

KUVIO 9.

Aikalisä-tukipalvelussa
huomioitava elämäntilanne.

Ohjauksessa pääpaino on käytännön asioissa. Silti myös terveys sekä psykologinen ja sosiaalinen teema ovat merkityksellisiä. Usein juuri niissä on käytännön edistymisen edellytykset ja esteet.

Kokonaisvaltaisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tukipalvelussa pyritään hoitamaan kaikki asiat, vaan tuen ja ohjauksen tarpeiden selvittyä asiakkaalle etsitään juuri ne osuvat palvelut, jotka ovat asiakkaan tavoitteiden kannalta tarpeellisia.

Voimavarakeskeisyyden periaate

Voimavarakeskeisyys tarkoittaa tässä näkemystä, että jokaisella asiakkaalla on voimavaroja ja jokainen elämäntilanne sisältää myös resursseja. Vastoinkäymiset ja pulmat nähdään ennen kaikkea haasteina ja uusina mahdollisuuksina. Voimavarakeskeisyyteen kuuluu olennaisesti myös se, että nuoren miehen omat toiveet ja pyrkimykset otetaan aina vakavasti.

Aikalisä-ohjauksessa huomio kiinnitetään asiakkaan voimavaratekijöihin ja niiden vahvistamiseen – ei ongelmiin eikä puutteisiin. Keskeistä tuen tarpeen arvioinnissa on, että annetaan etusija nuoren miehen omille käsityksille ja tunteille asioissa. Ensiarvoisen tärkeää on myös, että nuorta uskotaan ja nuoreen luotetaan. Luottamuksellinen suhtautuminen ja positiivinen ennakkokäsitys auttavat ohjaajaa myös oivaltamaan, mitä nuori mies odottaa tukipalvelulta ja mitä muutosta hän toivoisi omassa elämäntilanteessaan tapahtuvan.

Ratkaisuhakuisuuden ja tavoitteellisuuden periaatteet

Ratkaisuhakuisuuteen liittyy Aikalisä-tukipalvelussa olennaisesti myös tavoitteellisuus. Tavoitteiden asettamisen taustalla on mieluinen prosessista ja vähittäin etenemisestä. Tukipalvelussa ohjaaja auttaa nuorta miestä asettamaan oman elämänsä tavoitteita tilanteen ja resurssien mukaan ”lähikehityksen vyöhykkeelle” ja eteneväin ”pienin askelin”. Tavoitteet kannattaa pitää konkreettisina, pieninä ja mahdollisina.

Ratkaisuhakuisuus sisältää myös tulevaisuusorientaation: aikaisempiin vaikeuksiin ei tarvitse jäädä. Ratkaisut löytyvät suuntaamalla huomio tulevaisuuteen ja voimavaroihin.

Konkreettisuuden / käytännöllisyyden periaate

Aikalisä-tukipalvelussa ohjaus nähdään enemmänkin realistisena ja käytännöllisenä, toiminnallisiin ratkaisuihin aktiivisena kuin pelkkänä keskusteluna. Vaikka keskustelu onkin arvokasta ja tärkeää, pääpaino ohjauksessa on käytännöllisten asioiden hoitamisessa. Asiakas saattaa tarvita apua ja neuvoja esim. toimeentulo-, työmarkkinatuki- tai opiskelupaikkahakemuksiin liittyvissä asioissa. Jos arkielämän taidot ovat kovin puutteelliset, saattaa asiakas tarvita ”kädestä pitäen” -ohjausta muissakin asioissa.

Käytännöllisyys ei kuitenkaan tarkoita puolesta tekemistä, vaan yhdessä asiakkaan kanssa hänen asioidensa hoitamista. Tarkoitus on

myös tukea nuorta miestä itseohjautuvammaksi ja itsenäisemmin omista asioistaan vastuuta ottavaksi nuoreksi aikuiseksi.

Konkreettisuus ohjaussuhteessa ilmenee myös ohjaajan käyttämän kielen kautta. Viranomais- tai terapiakieli ei välttämättä tavoita nuorta parhaiten ja ohjaajan olisikin hyvä pyrkiä sellaiseen yleiskieleen, jota nuori ymmärtää. Käsiteltävät asiat on myös syytä pitää riittävän konkreettisella tasolla ja varmistaa aika ajoin, että molemmat ymmärtävät asiat jokseenkin samalla tavalla.

Palveluohjauksellinen työote

Kokonaisvaltaisen työskentelyotteen ansiosta Aikalisä-ohjaajalla on usein hyvin tiedossa nuoren kokonaistilanne. Ohjaaja ei kuitenkaan aina voi auttaa tai tukea asiakasta kaikissa hänen ongelmissaan ja silloin tarvitaan myös muiden palvelujen tarjoamaa apua. Keskeinen Aikalisä-ohjaajan käyttämä työväline onkin palveluohjaus.

Aikalisä-tukipalvelussa palveluohjauksellisella työotteella tarkoitetaan sitä, että ohjaaja:

- ◆ tietää ja tuntee olemassa olevat palvelut
- ◆ arvioi asiakkaan tilanteen ja palvelujen tarpeen
- ◆ tunnistaa oman roolinsa asiakkaan verkostojen ja palvelujen kokonaisuudessa
- ◆ luo kontakteja tarvittaviin palveluihin
- ◆ noudattaa saattaen vaihtamisen periaatetta eli järjestää tarvittaessa yhteistyöpalavereja ja siirtoneuvotteluja varmistaen, että asiakkaan prosessi käynnistyy myös seuraavassa palvelussa

Asiakkaalle jää mahdollisuus aina tarvittaessa palata oman ohjaajansa luo.

Aikalisä-ohjauksen vaiheet

Aikalisä-tukipalvelussa ohjaus ajatellaan tavoitteellisena, johonkin etenevänä prosessina (”selviytymissuunnitelman” tekemisenä yhdessä). Prosessi on seuraavassa kuvattu vaiheina. Käytännössä ei ole tarpeen toimia jäykästi minkään jäsenyyksen mukaan. Vaiheistuksen tarkoituksena on auttaa ohjausta pysymään asiassa ja oikeassa suunnassa. Tavoitteena on, että asiakas itse saa tilanteestaan osuvan kuva, hahmottaa vaihtoehtojaan ja saa kiinni jostakin ratkaisun langanpästä.

Vaiheet tukevat myös ratkaisuhakuisuuden ja tavoitteellisuuden periaatteita. Erityisesti tilanteessa, jossa on paljon ongelmia, aika kuulu helposti ongelmien selvittämiseen ilman, että päästään katsomaan lainkaan eteenpäin.

Ohjauksen vaiheet:

- ◆ *Ensimmäisen kontaktin ottaminen:*
ensimmäisen tapaamisen sopimiseksi tehdään aktiivisesti töitä, vaikka asiakas ei heti vastaisikaan yhteydenottoihin.
- ◆ *Ohjaussuhteen käynnistäminen:*
tutustuminen, mistä palvelussa on kyse (mukaan kutsuminen ei sisällä arvostelua, eikä leimaa), mitä on tarkoitus tehdä ja miten. Tapaamisista sopiminen. Jotain tarjottavaa mahdollisuuksien mukaan.
- ◆ *Alkuhaastattelu:*
kartoitetaan asiakkaan elämäntilannetta ja mahdollisia tuen tarpeita tukipalvelun. **Litteenä 9** on haastattelulomake, jota voi käyttää alkuhaastattelun jäsenyyksenä.
- ◆ *Yhteinen tilanteen määrittely:*
missä ollaan. Oma käsitys palveluksesta vapautuksen tai keskeyttämisen syistä.

- ◆ *Oman elämäntilanteen tunnistaminen:*
mikä nyt tärkeää, mitkä asiat nousevat oleellisiksi, omien tavoitteiden löytäminen.
- ◆ *Käytännön tavoitteiden miettiminen:*
asiakas itse hoksaa ja pystyy päättämään esim. johonkin ryhtymisestä. Tavoitteiden oikea mitoitus – saavutettavissa olevia askeleita.
- ◆ *Ratkaisujen ja toimenpiteiden miettiminen:*
mitähän voisi tehdä. Mitä osaisi, jaksaisi, rohkensisi.
- ◆ *Voimavaretekijöiden ja suojaavien tekijöiden hakeminen*
itsestä, sosiaalisista suhteista ja olosuhteista, esteiden tunnistaminen ja selvittely.
- ◆ *Yhteinen johtopäätös keskustelusta ja sopimiset:*
mitä jää käteen, minkä asian kanssa asiakas lähtee ja missä tunnelmissa. Miten tilannetta seurataan. Sopiminen ohjauskontaktin seuraavasta vaiheesta.
- ◆ *”Tulevaisuuden suunnitelman” kehittäminen yhdessä.*
”Tulevaisuuden muistelu” -menetelmän käyttö eli elävän mielikuvan muodostaminen toiveista ja potentiaalisista mahdollisuuksista.
- ◆ *Dokumentointi sovitulla tavalla:*
mikä asia puheena, mitä siitä sovittiin, oma ennakointi asian etenemisestä, muut huomiot, kontaktin luonne, mukana olon aste tms. Tukipalveluasiakkaan käyntitiedot kirjataan ohjaajan työyksikön asiakas-/potilastietojärjestelmiin työyksikön käytäntöjen mukaisesti.
- ◆ *Tukisuhteen päättäminen:*
tukisuhteen päättäminen sovitaan yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakkaalle jätetään mahdollisuus palata tukisuhteeseen tai aloittaa se uudestaan myöhemmin, mikäli tarvetta ilmenee.

Asiakas voi myös siirtyä saumattomasti tukipalvelusta ohjaajan oman virkatyön mukaiseksi asiakkaaksi (esim. sosiaalityön asiakkaaksi tai psykiatrisen sairaanhoitajan asiakkaaksi).

Tukipalvelun seuranta ja arviointi

Kaikki toiminta sosiaali- ja terveysalalla edellyttää säännöllistä ja sovittua seuranta- ja arviointia. Monipuolisen arvioinnin tarve korostuu etenkin uusien toimintatapojen ja palveluiden käyttöönotto- vaiheessa. Kukin työyksikkö ratkaisee, miten toimintaa halutaan seurata. Yksi tapa on laskea ja kirjata muistiin tukipalveluun ohjautuneiden asiakkaiden määrä. Ohjaajan kannattaakin itse seurata toimintaa esimerkiksi pitämällä tukkimiehen kirjanpitoa. Seuranta varten on hyvä kirjata seuraavat asiat:

- ◆ kaikki ohjaajalle saapuneet lähetteet
- ◆ kuinka monen kanssa ohjaussuhde käynnistyi
- ◆ kuinka monta ei tavoitettu
- ◆ kuinka moni asiakas ei kokenutkaan tukipalvelun tarvetta enää ensimmäisen kontaktin jälkeen.

Oman työn suoritteita varten on myös tarpeellista dokumentoida Aikalisä-tukipalvelun asiakkaiden käynnit ja yhteydenotot omassa työyksikössä käytössä oleviin asiakas- tai potilastietojärjestelmiin. Aikalisä-asiakkaat olisi hyvä koodata tietojärjestelmiin omalla tunnuksellaan, jotta tukipalvelun asiakassuoritteet voitaisiin saada järjestelmistä ulos omina suoritteinaan. Asiakasmäärän seuraamisen lisäksi tietoa tarvitaan tukipalvelun toteuttamisesta aiheutuvan työmäärän sekä resurssitarpeen arvioimiseksi.

Liitteenä 10 on "Tukipalvelun seuranta ja loppuarviointi" -lomake, jota voi käyttää toiminnan seurannan ja arvioinnin apuna.

Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen -toimintamallin pitkäntähtäimen tavoitteena on nuorten miesten syrjäytymiskehityksen ehkäiseminen. Toiminnan pitkäaikaisvaikutukset ilmenevät ehkä vuosien päästä ja niiden toteutumisen arviointi vaatisi oman pitkäaikais-tutkimuksensa. Kauaskantoisten tavoitteiden toteutumista voidaan kuitenkin ennakoida sen perusteella miten toimintamalli on vaikuttanut Aikalisä-tukipalvelun piirissä olleiden nuorten miesten elämäntilanteeseen lyhyellä aikavälillä.

Tässä luvussa esitellään Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen -hankkeen arviointitutkimuksen tuloksia tukipalvelun vaikuttavuudesta.

Vaikuttavuustutkimuksen toteuttamisesta

Tutkimus toteutettiin vuosina 2004–2005 ja siihen osallistui yhteensä 356 varusmiespalveluksen tai siviilipalvelun ulkopuolelle jäänyttä helsinkiläistä tai vantaalaista miestä. Tukipalvelun vaikuttavuuden tutkimista varten palveluksen ulkopuolelle jääneet miehet satunnaistettiin interventio- ja vertailuryhmään. Interventio-ryhmään kuuluneille (n=182) tarjottiin mahdollisuutta tukipalveluun. Vertailuryhmään kuuluneet käyttivät muita palveluita niin halutessaan. Tutkimusaineisto kerättiin kyselylomakkeilla, miehiä haastatteleamalla ja rekisteritietoja keräämällä. Tukiohjelman toteutumiseen liittyvää tietoa kerättiin ohjaajilta tukiohjelman eri vaiheissa. Seurantakysely miehille toteutettiin vuoden kuluttua tutkimukseen mukaantulosta.

Minkälaisia miehiä tavoitettiin tukipalvelun piiriin?

Hankkeen tutkimusvaihe osoitti, että nuorten miesten saaminen tukitoimien piiriin on haastavaa ja edellyttää aktiivista ja sinnikästä tavoittamista. Tutkimusvaiheessa Aikalisä-ohjaajat yrittivät tavoittaa kaikkiaan 112 miestä, joista oli tehty lähete Aikalisä-tukipalveluun.

Tukipalvelu tavoitti erityisesti psyykkisesti kuormittuneita miehiä

Tukipalvelu tavoitti tuen tarpeessa olevia

Osa miehistä ei koskaan tavoitettu lukuista yrityksistä huolimatta. Joidenkin kanssa keskusteltiin puhelimesta, mutta heitä ei tavattu kertaakaan. Yleensä kyse oli siitä, että mies tässä vaiheessa kieltäytyi tarjotusta tuesta. Osa ei tullut sovittuihin tapaamisiin. Lopuissa tapauksissa ohjaaja ja asiakas päätyivät yhteistuumiin siihen, ettei tukitoimille ollut tarvetta.

Kaiken kaikkiaan 85 asiakasta tavattiin ainakin kerran ja varsinainen tukisuhte muodostui 52 asiakkaan kanssa. Tapaamisia asiakkaan ja ohjaajan välillä oli 0–15, yleisimmin 2. Tukisuhteen kesto vaihteli yhdestä viikosta 14 kuukauteen ollen keskimäärin 6 kuukautta. Iältään asiakkaat olivat 17–28-vuotiaita (keski-ikä 20 vuotta).

Tutkimustulokset osoittivat, että tukipalveluun kiinnittyneille miehille oli ominaista niin psyykinen oireilu kuin erilaisten ajankohtaisten ongelmien kasautuminenkin. Ajankohtaisten asioiden lisäksi tukipalveluun kiinnittyneillä miehillä oli ollut jo lapsuudessa kasautuneita ongelmia ja he olivat joutuneet kiusatuksi koulussa.

Tukiohjelman kiinnittyneille miehille oli ominaista:

- ◆ psyykinen oireilu:
 - psyykinen kuormittuneisuus
 - unihäiriöt
 - itsemurhaharkinnat
 - tyytymättömyys itseän
- ◆ ajankohtaisten ongelmien kasautuminen (ei mikään yksittäinen ongelma)
- ◆ lapsuusajan ongelmien kasautuminen
- ◆ koulukiusatun rooli

Kaiken kaikkiaan tukipalveluun kiinnittyneillä oli erilaisia ongelmia selvästi enemmän kuin niillä miehillä, jotka eivät tarttuneet tarjottuun tukeen. Vielä enemmän kasautuneita ongelmia oli kuitenkin niillä miehillä, joita ei tavoitettu lainkaan. Vaikka osa apua tarvitsevista jäi tavoittamatta, saatiin osa tavoiteltua kohderyhmää tarttumaan tarjottuun tukeen.

Tukipalvelun hyöty osallistujille ja vaikuttavuus

Tukipalvelun anti asiakkaiden arvioimana

Arvokasta ensikäden tietoa tukipalvelun hyödyllisyydestä saatiin siihen osallistuneilta miehiltä. Arviointitietoa kerättiin haastattelemalla miehiä puhelimitse tukisuhteen päätyttyä. Haastattelussa asiakkailta kysyttiin, mitä hyötyä heille oli tukiohjelmasta ollut ja mikä tukiohjelmassa oli ollut parasta.

$\frac{3}{4}$ asiakkaista arvioi, että heidän elämäntilanteensa oli parantunut tukipalvelun aikana

Asiakkaista suurin osa (75 %) arvioi, että heidän elämäntilanteensa oli parantunut tukipalvelun aikana ja 23 % oli sitä mieltä, että elämäntilanne ei ollut parantunut mutta ei huonontunutkaan. Vain yksi asiakas (2 %) koki elämäntilanteensa huonontuneen tukipalvelun aikana, mutta totesi, että se ei johtunut tukipalvelusta. Tukipalvelu ei siis ollut vahingoksi tai haitaksi kenellekään, mikä on erittäin tärkeä tieto kehitettäessä uusia toimintatapoja.

Lähes 80 % voisi suositella tukipalvelua kaverilleen!

Tukipalveluun kiinnittyneistä asiakkaista 67 % arvioi, että ohjelmasta oli ollut heille vähintään jonkin verran hyötyä. Yli puolet (58 %) arvioi elämäntilanteensa parantuneen tukiohjelman ansiosta. Lisäksi 78 % kertoi, että suosittelisi tukiohjelmaa myös kavereilleen. Tukipalvelu saavutti siis nuorten miesten hyväksynnän.

Tärkeintä oli keskustelu ja välitetyksi tuleminen tunne

Kysyttäessä nuorilta miehiltä tukipalvelun hyödyistä, he nostivat hieman yllättäenkin esiin sen, että heistä välitetään ja heillä on mahdollisuus keskustella omista asioistaan. Keskustelut auttoivat heitä jäsentämään oman tilanteensa ja keskustelujen kautta aukeni myös uusia näkökulmia tulevaisuuden suunnitelmiin.

"...ja se, että joku edes kysyi kuulumisia ja välitti asioistani oli parasta ohjelmassa."

"Se oli hyvää että käytiin läpi tän hetkinen elämäntilanne ja sai kertoa henkilökohtaisiakin juttuja"

"Oli hyvä, että sai muutakin kommenttia kuin perheeltä tai lääkäriltä. Hyvää oli puhuminen, pohtiminen, uusien näkökulmien saaminen. Tukea ja näkökulmia sai elämän raiteilleen laittamiseen, näihin asioihin mitä mulla tässä oli."

Tärkeäksi anniksi miehet arvioivat myös konkreettiset asiat, jotka saatiin järjestymään tukipalvelun aikana. Tällaisia olivat mm. asunnon saaminen, työpaikan järjestyminen tai oikean hoitopaikan löytäminen.

”Alkuvaiheessa oli tärkeintä että pääsi puhumaan. Toinen oli asunto, jonka ohjaaja hoiti tosi nopeasti. Työasioissakin olis saanut apua, mutta ne asiat lähti sitte rullaamaan muutenkin. Sain apua virastohommiin ja vinkkiä ja ohjaaja katto päälle että ne tuli hoidettua”

Nuorten miesten kokema anti tukipalvelusta voidaan tiivistää seuraavasti:

- ◆ keskustelu
- ◆ elämäntilanteen selvittely ja jäsentäminen
- ◆ tulevaisuuden suunnittelu
- ◆ tunne, että joku välittää
- ◆ kannustaminen ja tuki, aktivointi
- ◆ neuvot ja vinkit
- ◆ konkreettinen hyöty: asunto, työpaikka, hoitopaikka jne.

Hyöty ohjaajien arvioimana

Tutkimusvaiheen aikana tukipalvelua toteuttaneet Aikalisä-ohjaajat arvioivat ohjaussuhteen toteutumista sen eri vaiheissa. Ohjaajat arvioivat, että yli puolella (56 %) tukisuhteista tukiohjelmalla oli ollut todellista vaikutusta asiakkaan elämään. Sen sijaan vaikutuksia ei nähty olleen lainkaan yhdeksän nuoren miehen kohdalla (18 %). Ohjaajat kuitenkin arvioivat, että valtaosassa (85 %) ohjaussuhteista työmäärä suhteessa tuloksiin oli ”vaivan arvoista”. Lisäksi tukipalvelu arvioitiin niin asiakasta (94 %) kuin työntekijääkin (96 %) motivoivaksi lähes kaikissa ohjaussuhteissa.

Ohjaajat kirjasivat myös havaintonsa niistä muutoksista, joita asiakkaassa tai hänen elämässään oli tapahtunut ohjaussuhteen aikana. Elämäntilanteessa tapahtuneet muutokset liittyivät useimmiten työhön, opiskeluun ja asumiseen. Muutokset koskivat esimerkiksi työtai opiskelupaikan saamista, menestystä työelämässä, tai opintojen

Ohjaajien mielestä työmäärä suhteessa tuloksiin oli ”vaivan arvoista”

Ohjaajien arvioiden mukaan tukipalvelu auttoi asiakkaan tulevaisuuden suunnitelmien selkiytymisessä

Miesten itseluottamuksen ja sosiaalisten taitojen arvioitiin kohentuneen

loppuun saattamista. Myös asiakkaiden tulevaisuuden suunnitelmat selkiytyivät. Asiakkaat saattoivat muuttaa pois lapsuudenkodistaan ja hankkia ensimmäisen oman asunnon. Taloudellisen tilanteen kohentumista arvioitiin myös tapahtuneen. Ohjaajat huomioivat positiivisia muutokset myös asiakkaiden ihmissuhteissa ja vapaa-ajassa. Suhteet perheenjäseniin sekä ystäviin vaikuttivat paranevan. Asiakas rohkaistui sekä aktivoitui sosiaalisessa elämässään ja suhteissaan. Myös uusia harrastuksia aloitettiin.

Hyvin usein elämäntilanteen järjestyminen, työpaikan saaminen ja sosiaalisen elämän aktivoituminen saivat aikaan positiivisia muutoksia myös asiakkaassa itsessään. Ohjaajat huomasivat asiakkaiden aktiivisuuden, omatoimisuuden sekä vastuunoton lisääntymistä. Itseluottamus ja itsevarmuus kohentuivat samoin kuin sosiaaliset taidot. Kahden asiakkaan kohdalla päihteiden käytön arvioitiin vähentyneen. Psykkinen hyvinvointi lisääntyi, mieliala kohentui ja usko tulevaisuuteen vahvistui.

”Asiakas mielestäni kasvoi henkisesti erittäin paljon vuoden aikana. Vähän sisäänpäin kääntyneestä, uneksivasta pojasta tuli aktiivinen oikeassa elämässä kiinni oleva ja ajatuksiaan erittelevä ja ilmaiseva mies.”

”Asiakkaan toimeentulo- ja työllisyystilanne selkiintyivät sekä tulevaisuuden suunnitelmat myös. Mieliala kohentui ja luottamus itseen lisääntyi; psykkinen vointi kohentui.”

Ohjaajien arvioimat muutokset ohjaussuhteen aikana:

- ◆ psykologiset muutokset
 - aktiivisuus, omatoimisuus
 - toiveikkuus tulevaisuuden suhteen
 - itseluottamus ja -varmuus
 - psykkinen vointi
- ◆ ihmissuhteet ja sosiaaliset taidot
- ◆ elämäntilanteen järjestyminen: työ, opiskelu, asuminen, toimeentulo, varusmiespalveluksen suorittaminen
- ◆ harrastukset
- ◆ päihteiden käyttö
- ◆ hoidon järjestyminen

Tukipalvelu vähensi psyykkistä kuormittuneisuutta

Tukipalvelu lisäsi miesten tyytyväisyyttä ihmissuhteisiinsa

Tukipalvelun vaikuttavuus

Tilastollisin menetelmin mitattuna tukipalvelun vaikuttavuus on nähtävissä erityisesti psyykkisessä kuormittuneisuudessa sekä tyytyväisyydessä ihmissuhteisiin. Tukisuhteeseen kiinnittyneiden psyykinen kuormittuneisuus väheni seuranta-aikana enemmän kuin vertailuryhmässä. Ohjaussuhteeseen kiinnittyneistä lähes kaksi kolmesta (63 %) oli alkumittauksessa psyykkisesti kuormittunut, loppumittauksessa enää joka kolmas (36 %). Ohjaussuhteeseen kiinnittyneiden tyytyväisyys ihmissuhteisiin kasvoi selkeästi seuranta-aikana, kun taas vertailuryhmällä tyytymättömyys ihmissuhteisiin kasvoi.

Sen sijaan tilastollisesti merkitsevää vaikutusta miesten elämäntilanteeseen, tyytyväisyyteen taloudelliseen tilanteeseen tai asunto-oloihin, elämänlaatuun, päihteiden käyttöön, itseluottamukseen, toiveikkuuteen tulevaisuuden suhteen tai ongelmien kasautumiseen ei pystytty osoittamaan.

Kaiken kaikkiaan tukipalvelu osoittautui siis toimivaksi, hyödylliseksi ja vaikuttavaksi. Tukipalvelu tavoitti erityisesti psyykkisesti oirehtivia nuoria miehiä ja sillä oli vaikutusta miesten psykososiaalisen hyvinvointiin. Pienelläkin tuella ja avulla voidaan ehkäistä ongelmien vaikeutumista ja kasautumista ja saavuttaa kauaskantoisia vaikutuksia suotuisan elämänkulun kannalta.

Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen -toimintamalli syntyi aiempien tutkimus- ja kehittämishankkeiden havaintojen sekä käytännön työssä heränneen huolen pohjalta. Monenlaisia ongelmia näytti kasaantuvan varusmies- ja siviilipalveluksen ulkopuolelle jäävien nuorten miesten ryhmään. Hankkeen tutkimustulokset vahvistivat aiemmat havainnot: palveluksen ulkopuolelle jäävät muodostavat syrjäytymiskehityksen kannalta riskiryhmän. Huolestuttavaa asiassa oli myös se, että tämän ryhmän aktiivinen tukeminen ryhmätasolla ei ollut kenenkään vastuulla.

Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen -hanke otti tehtäväkseen vastata tähän haasteeseen. Usean vuoden tutkimus- ja kehittämistyön tuloksena syntyi toimintamalli tukea tarvitsevien nuorten miesten tavoittamiseksi ja auttamiseksi Aikalisä-tukipalvelussa. Hankkeen arviointitutkimuksessa tukitoiminta osoittautui vaikuttavaksi ja nuoret miehet myös ottivat sen myönteisesti vastaan.

Toimintamallissa ei ole kysymys monimutkaisista menettelytavoista tai vaikeasti hallittavissa olevista palveluprosesseista. Se rakentuu kuntien sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten, asevelvollisuusasioista vastaavien sekä siviilipalveluskeskuksessa työskentelevien vankalle oman työnsä osaamiselle. Utta ja innovatiivista toimintamallissa on se, että useiden toimintaympäristöjen sisäiset prosessit on koottu yhteen ja toimijat on saatu soittamaan samaa säveltä yhteisen tavoitteen toteuttamiseksi. Sujuva yhteistyö, vahva sitoutuminen yhteisiin käytäntöihin sekä aito motivaatio ovat ne ainekset, jotka turvaavat toiminnan menestyksekkään toteuttamisen myös tulevaisuudessa.

- Aalto-Setälä, T. (2002). *Depressive Disorders among young adults*. Academic dissertation. Publications of the National Public Health Institute KTL A 22/2002. Helsinki: Hakapaino.
- Asevelvollisuuslaki 28.12.2007/1438. http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/2007_1438?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=asevel%2A.
- Biddle, L., Gunnell, D., Sharp, D. & Donovan, J. (2004). Factors influencing help seeking in mentally distressed young adults: a cross-sectional survey. *British Journal of General Practice*, 54, 248-253.
- Blomgren, J. (2005). *Huono-osaisuus Suomen kaupunki-seutukunnissa: alue-erot ja sosiaalisen ympäristön vaikutukset 1990-luvulla*. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 246.
- Catalano, R., Berglund, M., Ryan, J., Lonczak, H. & Hawkins, J. (2004). Positive youth development in the United States: Research findings on evaluations of positive youth development programs. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591, 98-124
- Catalalano, R., Hawkins, D., Berglund, L., Pollard, J. & Arthur, M. (2002). Prevention science and positive youth development: Competitive or cooperative frameworks? *Journal of Adolescent Health*, 31, 230-239.
- Derzon, J., Wilson, S. & Cunningham, C. (1999). *The effectiveness of school-based interventions for preventing and reducing violence*. 1999 Final report. Center for evaluation research and methodology, Vanderbilt Institute for Public Policy Studies.
- Donovan, J. & Jessor, R. (1985). Structure of problem behavior in adolescence and young adulthood. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53 (6), 890-904.
- Dryfoos, J. (1990). *Adolescents at risk: Prevalence and prevention*. New York: Oxford University Press.
- Durlak, J. (1998). Common risk and protective factors in successful prevention programs. *American Journal of Orthopsychiatry*, 68 (4), 512-520.
- Durlak, J. A. & Wells, A.M. (1997). Primary prevention mental health programs for children and adolescents: A meta-analytic review. *American Journal of Community Psychology*, 25, 115-152.
- Elias, M., Gara, M., Schuyler, T. Et al. (1991). The promotion of social competence: longitudinal study of a preventive school-based program. *American Journal of Orthopsychiatry*, 61, 409-417.
- Flay, B. (2000). Approaches to substance use prevention utilizing school curriculum plus social environment change. *Addictive Behaviors*, 25 (6), 861-885.
- Flay, B. (2002). Positive youth development requires comprehensive health promotion programs. *American Journal of Health Behavior*, 26 (6), 407-424.
- Gissler, M., Puhakka, T., Vuori, M. & Karvonen, S. (2006). Poikien ja tyttöjen hyvinvointi ja terveys tilastoina. Teoksessa Karvonen, S. (toim.). *Onko sukupuolella väliä? Hyvinvointi, terveys, pojat ja tytöt*. Nuorten elinolot -vuosikirja. Helsinki: Stakes, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Greenberg, M., Domitrovich, C. & Bumbarger, B. (2001). The Prevention of Mental Disorders in School-aged Children: Current State of the Field. *Prevention and Treatment*, 4 (1).
- Greenberg, M., Weissberg, R., O'Brien, M., Zins, J., Fredericks, L., Resnik, H., & Elias, M. (2003). Enhancing school-based prevention and youth development through coordinated social, emotional, and academic learning. *American Psychologist*, 58 (6/7), 466-474.
- Haarasilta, L., Aalto-Setälä, T., Pelkonen, M. & Marttunen, M. (2000). Nuorten masennus: Esiintyvyys, muut mielenterveyden häiriöt ja terveyspalvelujen käyttö. *Suomen Lääkärelehti*, 24-26, 2635-2640.
- Hallituksen esitys uudeksi siiveliipalveluslaiksi. (2007) <http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=HE+140/2007&base=erhe&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WORD>
- Helakorpi, S., Patja, K., Prättälä, R. & Uutela, A. (2007). *Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys, kevät 2006*. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 1/2007.
- Hodgson, R., Abbasi, T. & Clarkson, J. (1996). Effective mental health promotion: a literature review. *Health Education Journal*, 55 (1), 55-74.
- Honkatulia, P. & Savolainen, P. (2005). Naiset rikosten tekijöinä ja uhreina. Teoksessa: *Rikollisuustilanne 2005. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 220, Helsinki.

- Hüsler, G., Werlen, E. & Blakeney, R. (2005). Effects of a national indicated preventive intervention program. *Journal of Community Psychology*, 33 (6), 705-725.
- Karjalainen, P. & Sarvimäki, P. (toim.) (2005). *Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 –toimenpideohjelma*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:13.
- Karvonen, S. (toim.). (2006). *Onko sukupuolella väliä? Hyvinvointi, terveys, pojat ja tytöt*. Nuorten elinolot -vuosikirja. Helsinki: Stakes; Nuorisotutkimusverkosto; Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Kestilä, L. & Salasuo, M. (2007). Nuorten aikuisten alkoholin käyttö – sosiaalisen eriarvoisuuden ilmentymä? Teoksessa: Christoffer Tigerstedt (toim.). *Nuoret ja alkoholi*. Julkaisuja 75. Nuorisotutkimusseura, Helsinki.
- Koskinen, S., Kestilä, L., Martelin, T. & Aromaa, A. (2005). *Nuorten aikuisten terveys. Terveys 2000 –tutkimuksen perustulokset 18–29-vuotiaiden terveydestä ja siihen liittyvistä tekijöistä*. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 7/2005.
- Kumpula, H., Lounasmaa, A., Paavola, M. Lunetta, P. & Impinen, A. (toim.) (2006). *Nuorten miesten tapaturmat ja väkivalta*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:71.
- Kuolemansyyt 2005. (2006). Tilastokeskus.
- Linnakangas, R. & Suikkanen, A. (2004). *Varhainen puuttuminen: mahdollisuus nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:7.
- Luopa, P., Pietikäinen, M. & Jokela, J. (2006). *Nuorten elinolot, koulutyö, terveys ja terveystottumukset 1996–2005. Kouluterveyskysely 2005*. Työpapereita 25/2006. Helsinki: Stakes.
- Marttunen, M. & Kaltiala-Heino, R. (2007). Nuorisopsykiatria. Teoksessa: Lönnqvist, J., Heikkinen, M., Henriksson, M., Marttunen, M., Partonen, T. (toim.). *Psykiatria*. Duodecim, 591-630. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Multimäki, P., Parkkola, K., Sourander, A., Haavisto, A., Nikolakaras, G. & Helenius, H. (2005). Military fitness class of Finnish 18-year-old-men – prediction of military fitness class at call-up with the YASR and sociodemographic factors. Parkkola, K. (1999). Varusmiespalveluksen keskeytymisen ennakointi. Seurantatutkimus strukturoidun varusmieshaastattelun ja varusmiesseulan ennustavasta. *Sotilaslääketieteellinen Aikakauslehti*, 1, suppl.
- Parkkola, K. (1999). Varusmiespalveluksen keskeytymisen ennakointi. Seurantatutkimus strukturoidun varusmieshaastattelun ja varusmiesseulan ennustavasta. *Sotilaslääketieteellinen Aikakauslehti*, 1, suppl.
- Piispa, M., Jallinoja, P., Helakorpi, S. & Uutela, A. (2005). *Huumekontaktit, huumemielipiteet, huumekampanja. Tutkimus aikuisista suomalaisista vuonna 2004*. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 1/2005.
- Pulkkinen, L. (toim.) (1996). *Lapsesta aikuiseksi*. Jyväskylä: Atena.
- Päihdetilastollinen vuosikirja 2006*. Alkoholi ja huumeet. Helsinki: Stakes.
- Rickwood, D., Deane, F., Wilson, C. & Ciarrochi, J. (2005). Young people's help-seeking for mental health problems. *Australian e-journal for the Advancement of Mental health*, 4, (3), 1-34.
- Rimpelä, A., Rainio, S., Huhtala, H., Lavikainen, H., Pere, L. & Rimpelä, M. (2007). *Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2007*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:63.
- Rintanen, H. (2000). *Terveys ja koulutuksellinen syrjäytyminen nuoren miehen elämäkulussa*. Acta Universitatis Tamperensis 740. Tampereen yliopisto, terveystieteen laitos.
- Roth, J., Brooks-Gunn, J. Murray, L. & Foster, W. (1998). Promoting healthy adolescence: A synthesis of youth development program evaluations. *Journal of Research on Adolescence*, 8 (4), 423-459
- Rönkä, A. (1999). *The accumulation of problems of social functioning: outer, inner and behavioral strands*. Doctoral thesis. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research, 148. University of Jyväskylä.
- Sarkkola, T & Heiskanen, K. (2002). *Nuori mies, tartu elämääsi. Auttamisprojekti varusmiespalveluksen keskeyttäenille ja kutsunnoissa vapautetuille*. Edita.
- Sisäasiainministeriö (2004). *Arjen turvaa – sisäisen turvallisuuden ohjelma*. Sisäasiainministeriön julkaisut 44/2004.
- Siviilipalveluksen järjestämistä ja suorittamista koskevat ohjeet (2006). Työministeriön ohje 0/4/2006.

- Sosiaali- ja terveysministeriö (2008). *Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma. KASTE-suunnitelma 2008–2011*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008:6.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2006). *Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategiat 2015 – kohti sosiaalisesti kestävä ja taloudellisesti elinvoimaista yhteiskuntaa*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:14.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2003). *Kansallinen sosiaalialan kehittämissuunnitelma. Selvityshenkilöiden väliraportti 21.1.2003*.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2002). *Valtioneuvoston periaatepäätös terveydenhuollon tulevaisuuden turvaamiseksi*. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2002:6.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2001). *Valtioneuvoston periaatepäätös Terveys 2015 -kansanterveysohjelmasta*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001:4.
- Sourander, A., Jensen, P., Davies, M., Niemelä, S., Elonheimo, H., Ristkari, T., Helenius, H., Sillanmäki, L., Piha, J., Kumpulainen, K., Tamminen, T., Moilanen I. & Almqvist, F. (2007). Who is at greatest risk of adverse long-term outcomes? The Finnish from a boy to a man study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 46 (9), 1148-1161.
- Sourander, A., Multimäki, P., Nikolakaras, G., Haavisto, A., Ristkari, T., Helenius, H., Parkkola, K., Piha, J., Tamminen, T., Moilanen, R., Kumpulainen, K. & Almqvist, F. (2005). Childhood predictors of psychiatric disorders among boys: A prospective community-based follow-up study from age 8 years to early adulthood. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 44 (8), 756-767.
- Sourander, A., Multimäki, P., Santalahti, P., Parkkola, K., Haavisto, A., Helenius, H., Nikolakaras, G., Piha, J., Tamminen, T., Moilanen, I., Kumpulainen, K., Aronen, E., Linna, S-L, Puura, K. & Almqvist, F. (2004). Mental health service use among 18-year-old boys: A prospective 10 year follow-up study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 43 (10), 1150-1158.
- Stengård, E., Appelqvist-Schmidlechner, K., Upanne, M., Parkkola, K., Henriksson, M. (2008a). *Time Out! Aikalisä! Elämä raiteilleen. Varusmies- ja siviilipalveluksen ulkopuolelle jääneiden elämäntilanne ja psykososiaalinen hyvinvointi*. Raportteja 18/2008. Helsinki: Stakes.
- Stengård, E., Appelqvist-Schmidlechner, K., Upanne, M., Haarakangas, T., Parkkola, K., Henriksson, M. (2008b). *Time Out! Aikalisä! Elämä raiteilleen. Nuorten miesten psykososiaalisen tukiohjelman vaikuttavuus ja hyöty*. Julkaistaan Stakesin julkaisusarjassa vuoden 2008 aikana.
- Tarvainen, T., Pietiläinen, V. & Kuure, T. (toim.) (2007). *Nuoret eivät odota. Palvelurakenteen muutos nyt*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:61
- Terveystarkastusohje (TTO)*. (2006). Sotilaslääketieteen Keskus ja Pääesikunta. Helsinki: Taitotalo PrintOne. <http://www.mil.fi/laitokset/laaketiede/terveysohje.pdf>
- Upanne, M., Hakanen, J., Rautava, M. (1999). *Voiko itsemurhan ehkäistä? Itsemurhien ehkäisyprojekti Suomessa 1992–1996: toteutus ja arviointi*. Raportteja 227/1999. Helsinki: Stakes.
- Upanne, M., & Rautava, M. (1996). Rauhanajan haavoittuneet. Armeijasta putoaminen selviytymisväylänä. *Dialogi*, 6, 1996.
- Varusmies 2008 kirjanen*. http://www.puolustusvoimat.fi/perustietoa/julkaisut/varusmies_08_su.pdf
- Välimaa, R. (2000). Poikien paikka terveyspuheessa. *Nuorisotutkimus*, 4, 48-57.
- Weissberg, R., Kumpfer, K., & Seligman, M. (2003). Prevention that works for children and youth: an introduction. *American Psychologist*, 58 (6/7), 425-432.

- LIITE 1. Aikalisä-toiminnan vuosikalenteri
- LIITE 2. Yleistietoa asevelvollisuudesta ja kutsunnoista toimintaympäristönä
- LIITE 3. Aikalisä-asiakasesite
- LIITE 4. Tukipalvelun esittelydiat kutsunnoissa
- LIITE 5. Lähetelomake Aikalisä-tukipalveluun
- LIITE 6. Aikalisä-toiminnan tilastointilomake kutsuntoihin
- LIITE 7. Yleistietoa varusmiespalveluksesta
- LIITE 8. Yleistietoa siviilipalveluksesta
- LIITE 9. Tukipalvelun asiakkaan alkuhaastattelulomake
- LIITE 10. Tukipalvelun seuranta ja loppuarviointi -lomake

■ Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen -toiminnan vuosikalenteri

KUUKAUSI	TAPAHTUMA	AIKALISÄ-TOIMINTA
Tammikuu	Tammikuun saapumiserä astuu palvelukseen.	Ohjaaja: Varautuu lähetteellä tulevien asiakkaiden vastaanottamiseen. Suurin osa keskeyttämisistä tapahtuu ensimmäisten viikkojen aikana.
Helmi- maaliskuu	Aikalisä-asiakasesite postitetaan kutsuntojen ennakkomateriaalin yhteydessä niissä kunnissa, joissa ko. menettelystä on sovittu.	Ohjausryhmä/koordinaattori: Sopii materiaalin toimitamisesta aluetoimiston kanssa. Ohjaaja: Varautuu nuorten miesten tai heidän läheistensä yhteydenottoihin.
Huhti- toukokuu		Ohjausryhmä/koordinaattori: Aloittaa syksyn kutsunta-toiminnan koordinoiminen; ohjaajien työvuorot, tarvittaessa yhteistyökokous aluetoimiston kanssa. Ohjaaja: Varaa syksyn kutsuntapäivät kalenteriinsa. Toteuttaa Aikalisä-tukipalvelua palveluun ohjautuneiden asiakkaiden kanssa.
Kesäkuu	Ohjaajien yhteystietojen päivitys joukko-osastojen sosiaalikuuraattoreille (Sosiaaliportti) sekä Lapinjärven koulutuskeskukseen.	Ohjausryhmä/koordinaattori: Päivittää ohjaajien yhteystiedot ja toimittaa tiedot sotilassosiaalityön sivustojen päivittäjille sekä Lapinjärven koulutuskeskuksen yhteyshenkilöille. Ohjaaja: Huolehtii, että omat yhteystiedot ovat ajan tasalla ja ilmoittaa muutoksista oman kuntansa/alueensa Aikalisä-koordinaattorille tai sovitulle yhteyshenkilölle.
Heinäkuu	Heinäkuun saapumiserä astuu palvelukseen.	Ohjaaja: Varautuu lähetteellä tulevien asiakkaiden vastaanottamiseen.
Elo- joulukuu	Kutsunnat	Ohjausryhmä/koordinaattori: Huolehtii, että kutsunnoissa on riittävät ohjaajaresurssit ja toimintaa varten tarvittava materiaali. Ohjaaja: Aikalisä-toiminnan toteuttaminen kutsunnoissa sovitulla tavalla.
Joulukuu	Ohjaajien yhteystietojen päivitys joukko-osastojen sosiaalikuuraattoreille (Sosiaaliportti) sekä Lapinjärven koulutuskeskukseen.	Ohjausryhmä/koordinaattori: Päivittää ohjaajien yhteystiedot ja toimittaa tiedot sotilassosiaalityön sivustojen päivittäjille sekä Lapinjärven koulutuskeskuksen yhteyshenkilöille. Ohjaaja: Huolehtii, että omat yhteystiedot ovat ajan tasalla ja ilmoittaa muutoksista oman kuntansa/alueensa Aikalisä koordinaattorille tai sovitulle yhteyshenkilölle.
Vuoden mittaan toistuvia tapahtumia	Varusmies- tai siviilipalveluksen keskeyttäminen: palvelus voi keskeytyä missä kuussa tahansa. Lapinjärven siviilipalveluskeskukseen mennään koulutusjaksolle lähes kuukausittain. Aluetoimistot järjestävät jälkitarkastuspäiviä E-luokkaan määrätyille lähes kuukausittain. Asiakkaat saattavat myös ottaa omatoimisesti yhteyttä ja hakeutua palveluun läpi vuoden.	Ohjausryhmä/koordinaattori: Seuraa ja arvioi Aikalisä-toiminnan toteutumista, tarvittavia resursseja sekä järjestää ohjaajatapaamisia sekä yhteistapaamisia sidosryhmien kanssa. Ohjaaja: Varautuu sekä lähetteellä tulevien asiakkaiden että omatoimisesti palveluun hakeutuvien asiakkaiden vastaanottamiseen läpi vuoden.

LIITE 2

Yleistietoa asevelvollisuudesta ja kutsunnoista toimintaympäristönä

Asevelvollisuus

Suomessa on yleinen maanpuolustusvelvollisuus. Suomen perustuslain mukaan jokaisella kansalaisella on velvollisuus osallistua isänmaan puolustukseen tai avustaa sitä lain tarkemmin määrämällä tavalla. Asevelvollisuus sen sijaan koskee ainoastaan miespuolisia Suomen kansalaisia. He voivat suorittaa asevelvollisuutensa joko varusmiespalveluksena tai siviilipalveluksena. Naiset voivat suorittaa vapaaehtoisen varusmiespalveluksen.

Asevelvollisuuslain määrittämä kansalaisvelvollisuus alkaa sen vuoden alusta, jolloin mies täyttää kahdeksantoista vuotta ja jatkuu sen vuoden loppuun, jona hän täyttää kuusikymmentä vuotta.

Kutsunnat

Kutsuntojen tarkoituksena on määrittää asevelvollisen palveluskelpoisuus ja antaa hänelle määräys palvelukseen. Kutsuntatilaisuudessa tarkastetaan terveydentila sekä tehdään päätös palveluskelpoisuudesta ja tehdään ratkaisu palvelukseen astumisajasta sekä palvelupaikasta. Kutsunnoissa päätetään myös palveluksesta vapauttamista terveydellisistä tai muista asevelvollisuuslain mahdollistamista syistä.

Kutsunnat pidetään vuosittain elo-joulukuussa. Ne koskevat niitä miespuolisia Suomen kansalaisia, jotka kyseisenä vuonna täyttävät 18 vuotta. Lisäksi kutsuntoihin osallistuvat miehet, jotka on määrätty uudelleen tarkastettavaksi kyseisen vuoden kutsunnoissa sekä alle 30-vuotiaat, jotka ovat jääneet edellisiin kutsuntoihin saapumatta ja joita ei ole erikseen tarkastettu. Asevelvollisuuslain mukaan kutsunnasta poisjäänti ilman laillista estettä on rangaistava teko.

Ennen kutsuntatilaisuutta nuoren miehen tulee asevelvollisuuslain velvoittamana käydä ennakkoterveystarkastuksessa. Tavallisimmin oma kunta lähettää kutsuntaikäisille kutsun terveystarkastukseen, joka voidaan toteuttaa koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa tai terveysasemalla. Terveystarkastus käsittelee tavallisemmin sekä terveydenhoitajan että lääkärin vastaanotot. Terveystarkastuksen perusteella lääkäri laatii sotilasviranomaisille kirjallisen lausunnon nuoren miehen terveydentilasta ja arvion hänen palveluskelpoisuudestaan eli hänen terveydellisistä

edellytyksistään suoriutua varusmiespalveluksen fyysisistä ja psyykkisistä kuormituksista.

Palveluskelpoisuuden arviointi

Varusmies- ja siviilipalvelusta varten tarvittavien terveydellisten edellytysten arvioimiseksi tehdään terveystarkastuksia eri vaiheissa: 1) kutsuntaikäisten terveystarkastus koulu- ja opiskelijaterveydenhuollossa tai terveyskeskuksessa, 2) kutsuntatarkastus kutsuntatilaisuudessa ja 3) saapumistarkastus joukko-osastossa tai siviilipalveluskeskuksessa.

Kutsuntatilaisuudessa ratkaistaan, hyväksytäänkö nuori mies varusmiespalvelukseen (palveluskelpoisuusluokat A ja B), määrätäänkö hänet uudelleen tarkastettavaksi (palveluskelpoisuusluokka E) vai vapautetaan hänet varusmiespalveluksesta (palveluskelpoisuusluokka C)¹. Päätöksen tekee kutsuntalautakunta kutsuntalääkärin lausunnon saatuaan. Palveluskelpoisuuden määrittäminen perustuu kansainväliseen tautiluokitukseen (ICD-10) ja puolustusvoimien terveystarkastusohjeeseen (TTO). Kutsuntalääkärinä toimii kunkin kunnan nimeämä terveyskeskuslääkäri. Kutsuntalääkärin arvion perustana ovat esitiedot, aiempien lääkärintarkastusten ja kutsuntatarkastusten tulokset sekä muu tarkastettavan terveydestä käytettävissä oleva tieto. Mikäli kutsuntatarkastuksessa osoittautuu, että palveluskelpoisuuden määrittely edellyttää lisäselvityksiä tai lääketieteellisiä tutkimuksia, niin mies määrätään E-palveluskelpoisuusluokkaan ja ohjataan tarvittaviin lisätutkimuksiin tai hoitoon.

Palveluskelpoisuusluokitus

Palvelukseen kelpaavat asevelvolliset

- **A-luokka:** Pääsääntöisesti kaikkeen palvelukseen kelpaavat asevelvolliset
- **B-luokka:** Määrätyin rajoituksin palvelukseen kelpaavat asevelvolliset

¹ Vuoden 2008 alusta voimaan tulleen Asevelvollisuuslain mukaan D-palveluskelpoisuusluokka ei enää ole käytössä.

Palvelukseen kelpaamattomat asevelvolliset

- C-luokka: Palveluksesta vapautetut asevelvolliset
- E-luokka: Tarkastustilaisuudessa palvelukseen soveltumattomiksi todetut ja määrääjän kuluttua uudelleen tarkastettavaksi määrätyt asevelvolliset

Luokkaan A sijoitetaan henkilöt, joiden terveydentila ei rajoita toimintaa kenttäoloissa. Vuosittain kutsunnoissa keskimäärin 80 % sijoitetaan luokkaan A. Luokkaan B sijoitetaan henkilöt, joilla on terveydellisistä syistä vaikeuksia selviytyä taistelujoukoissa, mutta jotka kuitenkin voidaan kouluttaa erilaisiin tukitehtäviin. Vuosittain noin kymmenen prosenttia sijoitetaan B-luokkaan.

Mikäli nuorella miehellä todetaan jokin terveydellinen este varusmiespalveluksen suorittamiselle, hänet vapautetaan palveluksesta joko määräaikaaisesti (E-luokka) tai pysyvästi (C-luokka). Palveluksesta voidaan vapauttaa, jos miehellä on vaikea vamma tai sairaus, joka estää palveluksen tai jos hänen todetaan terveydentilansa vuoksi olevan kykenemätön palvelukseen niin pitkän ajan, ettei hänen kouluttamisensa myöhemminkään olisi tarkoituksenmukaista tai jos hänen arvioidaan olevan vaaraksi palvelusturvallisuudelle. Kutsunnoissa luokkaan C voidaan lisäksi määrätä uusintatarkastukseen kutsuttu mies, jota ei ole todettu palveluskelpoiseksi tai vapautettu palveluksesta rauhan aikana viimeistään sinä vuonna, jona hän täyttää 25 vuotta. Luokkaan E sijoittaminen tarkoittaa palvelukseen astumisen lykkäystä eli vapautusta määrääjän kuluttua suoritettavaan uusintatarkastukseen saakka.

Jos miehellä jo aloitetun varusmies- tai siviilipalveluksen aikana todetaan terveydellinen este palveluksen jatkamiselle, vapautetaan hänet palveluksesta pysyvästi (C-luokka) tai määräaikaaisesti (E-luokka).

Kutsuntatilaisuuden kulku

Usein kutsuntatilaisuuksien alkuun on varattu aikaa eri tahojen tervehdyspuheenvuoroille. Tavallisesti kutsuntatilaisuudessa avauspuheen pitää Sotilasläänin komentaja tai hänen edustajansa. Tämän lisäksi

puheenvuoron voivat käyttää kunnan edustajan sekä seurakunnan ja veteraanien edustajat. Kutsuntatilaisuuksissa voi myös esiintyä sotilassoittokunta.

Kutsuntaoppitunnilla nuoret miehet saavat tietoa puolustusvoimista, varusmiespalveluksesta, koulutusmahdollisuuksista ja käytännön asioista esim. erikoisjoukkoihin hakeutumisesta ja palveluksen alkamisen myöntämisestä. Varsinainen kutsuntatoimitus alkaa henkilötietojen tarkastuksella ja kutsuntalääkärin tarkastuksella.

Suurimmissa yli 45 000 asukkaan kaupungeissa kutsunnoissa on otettu käyttöön kutsuntakysely, jonka tarkoituksena on nopeasti kartoittaa palveluskelpoisuuden ja -turvallisuuden kannalta riskiryhmään kuuluvat nuoret miehet. Näissä kaupungeissa kaikille kutsunanalaisille jaetaan kyselylomake täytettäväksi ja tulosten perusteella osa miehistä kutsutaan sairaanhoitajan haastatteluun ennen kutsuntalääkärin vastaanottoa. Haastattelun perusteella sairaanhoitaja tekee ehdotuksen nuoren miehen palveluskelpoisuusluokasta. Lääkärin tarkastuksen jälkeen on vuorossa kutsuntalautakunnan käsittely.

Kutsuntalautakunta on aluetoimiston asettama, ja koostuu puheenjohtajasta ja kahdesta jäsenestä. Asevelvollisuuslain mukaan kutsuntalautakunnan puheenjohtajan tulee olla asevelvollisuusasioihin perehtynyt virassa oleva upseeri, jolla on kokemusta asevelvollisuusasioiden käsittelemisestä. Muista jäsenistä toisen tulee olla asevelvollisuusasioihin perehtynyt sotilasvirassa palveleva henkilö ja toisen jäsenen kunnan edustaja. Kunnan edustaja voi olla luottamushenkilö tai kunnan viranhaltija. Usein kunta nimeää edustajakseen sosiaalitoimen viranhaltijan esim. sosiaalityöntekijän.

Kutsuntalautakunnassa päätetään nuoren miehen palveluskelpoisuudesta ja annetaan määräys palvelukseen tai päätös palveluksesta vapauttamisesta joko määräaikaaisesti tai pysyvästi. Päätöksiä tehtäessä kuunnellaan nuoren miehen omia toiveita ja huomioidaan elämätilanne.

Nuoren miehen osalta kutsuntapäivä päättyy kutsuntalautakunnan käsittelyyn.

LIITE 3

Aikalisä-asiakasesite

Lisätietoja

Oili Ohjaaja
Sosiaalityöntekijä
Sosiaalipalvelukeskus
p. 123 4567
etunimi.sukunimi@organisaatio.fi

Kunta, Puolustusvoimat,
Työ- ja elinkeinoministeriö, Stakes

• "Ne oli tulkittavia tapaamisia, niissä sai ideoita ja ajatuksia siitä, mitä elämälleen tekee, ja suuntaa, ainakin joistain ajatuksista kiinni ja pääsi alkuun"

• "Apua ja vinkkejä työnhaussa, byrokratia- ja sosiaasioissa. Parasta oli, että ne vinkit ihan oikeesti toimi."

• "Sain tarvittavaa potkua asioiden hoitamiseen."

• "Ja se, että joku edes kysyi kuulumisia ja välitti asioistani oli parasta ohjelmassa."

**Palvelusta on tullut nuorilta
hyvää palautetta,
kannattaa osallistua!**

Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen

on nuorille miehille tarkoitettu palvelu, jossa saat

- sinulle nimetyn, oman ohjaajan
- tukea elämäntilanteesi selvittelyssä
- apua parhaiden ratkaisujen löytämiseen
- tietoa palveluista

Sinun kannattaa tulla palveluun kun esimerkiksi

- haluat tietoa vaikkapa opiskeluun, työnhakuun, asumiseen, toimeentuloon tai terveyteen liittyvistä asioista ja palveluista
- tunnet tarvetta ottaa itseäsi niskasta kiinni asioiden hoitamisessa
- olet jossakin asiassa neuvoton etkä tiedä mihin ryhtyä
- jokin asia painaa mieltäsi tai olet jostakin huolissasi
- haluat keskustella asioistasi ulkopuolisen henkilön kanssa

Sovit käsiteltävistä asioista ja tapaamisten määrästä oman ohjaajasi kanssa. Kaikki ohjaajat ovat koulutettuja ammattilaisia. Tämä kuntien nuorille tarjoama uudenvuodenlainen palvelu on luottamuksellista ja maksutonta.

Tartu tilaisuuteen!

■ Tukipalvelun esittelydiat kutsunnoissa

Time out! Aikalisä! Elämä raitteilleen

- Toiminta on luottamuksellista, vapaaehtoista ja maksutonta
- Se ei liity millään tavalla puolustusvoimien toimintaan, vaan on kuntien nuorille tarjoamaa uudenlaista palvelua
- Palvelusta on tullut nuorilta hyvää palautetta, kannattaa osallistua!

Time out! Aikalisä! Elämä raitteilleen

Sinun kannattaa tulla palveluun kun esimerkiksi

- haluat tietoa vaikkapa opiskeluun, työnhakuun, asumiseen, toimeentuloon tai terveyteen liittyvistä asioista ja palveluista
- tunnet tarvetta ottaa itseäsi niskasta kiinni asioidesi hoitamisessa
- olet jossakin asiassa neuvoton etkä tiedä mihin ryhtyä
- jokin asia painaa mieltäsi tai olet jostakin huolissasi
- haluat keskustella asioistasi ulkopuolisen henkilön kanssa

Time out! Aikalisä! Elämä raitteilleen

- Toiminta on luottamuksellista, vapaaehtoista ja maksutonta
- Se ei liity millään tavalla puolustusvoimien toimintaan, vaan on kuntien nuorille tarjoamaa uudenlaista palvelua
- Palvelusta on tullut nuorilta hyvää palautetta, kannattaa osallistua!

Time out! Aikalisä! Elämä raitteilleen

- "Ne oli tukevia tapaamisia, niissä sai ideoita ja ajatuksia siitä, mitä elämälläan tekis, ja suuntaa, ainakin joistain ajatuksista kiinni ja pääsi alkuun."
- "Apua ja vinkkejä työnhaussa, byrokratia- ja sosiaasioissa. Parasta oli, että ne vinkit ihan oikeesti toimi."
- "Sain tarvittavaa potkua asioiden hoitamiseen."
- "... ja se, että joku edes kysyi kuulumisia ja välitti asioistani oli parasta ohjelmassa."

Time out! Aikalisä! Elämä raitteilleen

Pääset palveluun

- sopimalla asiasta ohjaajan kanssa kutsunnoissa tai
- ottamalla myöhemmin yhteyttä ohjaajaan (yhteystiedot esitteessä, jota jaossa kutsuntapaikalla, lautakunnassa ja ohjaajan infopisteessä)

Tartu tilaisuuteen!

LIITE 5

■ Lähettelomake Aikalisä-tukipalveluun

LÄHETE TIME OUT! AIKALISÄ! ELÄMÄ RAITEILLEEN -tukipalveluun

Lähtetävän työntekijän nimi _____
Toimipaikka ja puhelin _____
Päivämäärä _____

1. Asiakkaan yhteystiedot

Nimi _____
Syntymäaika ja sotu _____
Osoite _____
Puhelin _____

2. Ajankohtaiset asiat, joihin asiakas toivoo tukea

1. Työ	5. Ihmissuhteet
2. Opiskelu	6. Terveystila
3. Toimeentulo	7. Päihteitten käyttö
4. Asuminen	8. Muu, mikä? _____

3. Asiakkaan tilanteessa erityistä huomioitavaa

Suostun siihen, että oheiset tiedot saa välittää kotikuntani terveyskeskukseen / sosiaaliasemalle. Tiedot käsitellään luottamuksellisesti.

Asiakkaan allekirjoitus: _____ Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus: _____

Nimen selvennys: _____ Nimen selvennys: _____

LIITE 6

■ Aikalisä-toiminnan tilastointilomake kutsuntoihin

AIKALISÄ-TOIMINTA KUTSUNNOISSA

Seurantaa ja tilastointia Aikalisä-
infopisteessä käyneistä
/henkilökohtaisen infon saaneista
miehistä

Pvm _____ Kunta ja kutsuntapaikka: _____

Ohjaaja(t): _____

Kutsuntapäivän lopuksi kirjataan koontitietoina:

INFOPISTEESSÄ KÄYNEIDEN MÄÄRÄ YHTEENSÄ __, joista A ja B -miehiä __, C -miehiä __ ja E -miehiä __

KIRJOITETTUIEN LÄHETTEIDEN MÄÄRÄ __, joista A ja B -miehiä __, C -miehiä __ ja E -miehiä__

Infopisteessä käyneiden määrä	PK - luokka	Lähete kirjoitettu (+) TAI kieltäytyi (-)	Keskeisimmät asiat, joihin asiakas haluaa tukea TAI itse ilmoittama syy kieltäytymiseen	Muun infopisteessä annetun neuvonnan tai ohjauksen sisältö lyhyesti ja/tai ohjaajan muita huomioita

Lomake palautetaan kutsuntapäivän jälkeen ***

LIITE 7

Yleistietoa varusmiespalveluksesta

Varusmieskoulutuksen päämääränä on tuottaa puolustusvoimien sodan ajan joukkoihin sijoitettavaa hyvän suorituskyvyn omaavaa henkilöstöä. Tämän lisäksi koulutuksen avulla ylläpidetään perusvalmiutta ja kykyä kohottaa valmiutta tarpeen mukaan.

Varusmiespalvelus suoritetaan normaalisti 19–20-vuotiaana. Erikoistapauksissa palvelukseen voidaan astua 18 ja 29 ikävuosien välillä. Varusmiespalvelusaika on joko 180, 270 tai 362 päivää. Lyhyin palvelusaika on miehistötehtäviin koulutettavilla. Erityistaitoja ja ammattimaista osaamista vaativiin tehtäviin koulutettavien sekä aseetonta palvelusta suorittavien palvelusaika on 270 päivää. Pisin palvelusaika on upseereiksi, aliupseereiksi ja vaativimpiin erityistehtäviin koulutettavilla. Palvelusaika ratkaistaan joukko-osastoissa ja se riippuu tehtävästä, johon varusmies koulutetaan. Tämän takia kaikkia suositellaan palvelukseen astuessa varautumaan pisimpään eli 362 vuorokauden palvelusaikaan.

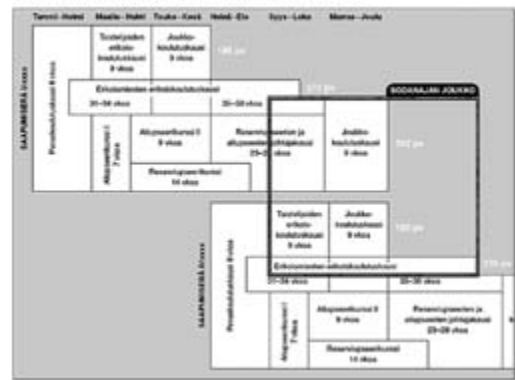
Varusmiespalvelus on suositeltavaa aloittaa mahdollisimman pian koulun päättämisen jälkeen ennen itsenäisen elämän uusia haasteita (esim. perheen perustaminen tai opintojen aloittaminen). Vanhempana suoritettu varusmiespalvelus saatetaan kokea rasittavana mm. taloudellisten tai perhehuolien vuoksi ja omien ikätovereiden puuttumisen vuoksi. Palveluksen aloittamisajankohtaa voidaan hakemuksesta muuttaa jos se katsotaan erittäin tarpeelliseksi ammattiin valmistumista tai opiskelua varten, taloudellisten olojen järjestämistä varten tai näihin verrattavista muista erityisistä henkilökohtaisista syistä. Lyökkäyshakemus jätetään kirjallisena aluetoimistolle.

Palvelukseen astutaan vuosittain tammi- ja heinäkuussa. Asevelvollinen pyritään sijoittamaan palvelukseen kotipaikkansa lähellä sijaitsevaan joukko-osastoon. Tavoitteena on sijoittaa kukin asevelvollinen sellaiseen sotilaskoulutukseen ja tehtävään, joka parhaiten vastaa hänen koulutusta, ammattia, tulevaisuuden suunnitelmia, taitoja ja harrastuksia. Kaikki eivät aina pääse lähimpään joukko-osastoon niiden sijainnista, koulutusmahdollisuuksista ja varusmiesten määrästä johtuen. Ruotsinkieliset varusmiehet koulutetaan pääosin Uudenmaan Prikaatissa Tammisaarella. Tähän joukko-osastoon voidaan ottaa myös ruotsin kieltä hallitsevia suomenkielisiä ase-

velvollisia heidän omien toivomustensa perusteella.

Varusmieskoulutuksen rakenne on esitetty seuraavassa kuviossa. (<http://www.puolustusvoimat.fi/varusmies/asevelvollisuusaika.dsp>).

Koulutuksen aikajaksottelu (180 - 362 PV)

Varusmiesten fyysinen ja henkinen terveydenhoito

Varuskuntien lääkintähuollosta vastaa varuskunnan terveysasema. Terveysasemalla työskentelee lääkäri sekä terveydenhuoltoalan ammattihenkilöitä. Lisäksi ne varusmiespalvelusta suorittavat henkilöt, joilla on terveydenhuoltoalan koulutus (esimerkiksi lääkärit ja sairaanhoitajat) osallistuvat lääkintähuollon toteuttamiseen koulutustaan vastaavissa tehtävissä.

Palvelukseen astuvat nuoret miehet kutsutaan saapumistarkastukseen, jossa arvioidaan, onko varusmiehen terveydentila kutsuntatarkastuksen jälkeen muuttunut niin, että hänelle täytyy tehdä lisätutkimuksia tai tarkistaa palveluskelpoisuusluokka. Myös rokotusten voimassaolo tarkistetaan ja annetaan tarvittavat rokotteet.

Varusmiespalveluksen aikana varusmiehillä on arkipäivisin mahdollisuus hakeutua lääkintähenkilöstön vastaanotolle. Varusmiespalveluksen aikana

tavallisimpia terveysongelmia ovat ylähengitystietulehdukset sekä fyysiseen rasitukseen liittyvät sairaudet ja oireet. Rankka koulutus, tiukka aikataulu ja olosuhteet yhteismajoituksessa tai metsäharjoituksissa voivat aiheuttaa henkisiä paineita ja oireita, joista voi halutessaan hakeutua keskustelemaan lääkintähenkilöstön kanssa. Myös joukko-osaston sosiaalikuraattori tai pappi ovat käytettävissä.

Sotilassosiaalityö

Sotilassosiaalityöllä tarkoitetaan pääasiassa puolustusvoimien omassa organisaatiossa tehtävää sosiaalityötä. Sen tarkoituksena on puolustusvoimien

oman sosiaalijärjestelmän sekä organisaation ulkopuolisen yhteistyöverkoston avulla tarjota sosiaaliturvan neuvontapalveluita kaikille puolustusvoimissa toimiville tahoille: varusmiehille, reserviläisille, henkilöstölle sekä kansainvälisissä kriisinhallinta-tehtävissä oleville sotilaille.

Tällä hetkellä Suomessa on 26 sosiaalikuraattoria, jotka hoitavat laajaa ja monimuotoista tehtäväkenttää. Vakiintuneiden ydintehtävien, kuten varusmiesten asiakastapaamisten ja ajankohtaisista asioista tiedottamisen, lisäksi sosiaalikuraattoreilla on erilaisia tehtäviä riippuen joukko-osaston koosta, sijainnista ja joukko-osaston itsensä asettamista vaatimuksista.

LIITE 8

■ Yleistietoa siviilipalveluksesta

Suomessa siviilipalvelus pohjautuu perustuslaissa säädettyyn maanpuolustusvelvollisuuteen ja uskonnon- ja omantunnonvapauteen. Siviilipalveluksen voi suorittaa kuka tahansa niin haluava asevelvollinen, jonka uskonnolliseen tai eettiseen vakaumukseen perustuva vakava omantunnonsyö estää varusmiespalveluksen suorittamisen. Siviilipalveluksen suorittaminen korvaa asevelvollisuuslain mukaisen palveluksen rauhan aikana.

Siviilipalvelusta johtaa työ- ja elinkeinoministeriö apunaan siviilipalvelusasiain neuvottelukunta.

Siviilipalvelukseen sisältyy noin kuukauden pituinen koulutusjakso sekä noin 11 kuukauden mittainen työpalvelus. Koulutusjakso suoritetaan siviilipalveluskeskuksessa, joka sijaitsee Lapinjärvellä. Koulutuksen tarkoituksena on tukea kansalaiskasvatusta ja antaa perusteet työpalvelun suorittamiselle. Työpalvelu suoritetaan palveluspaikassa, joita on noin 1800 eri puolilla Suomea. Työpalvelu voidaan suorittaa valtion tai kunnan hallinnonalalla (esim. sosiaali- ja terveydenhuollossa, kulttuuri – tai sivistystoimissa), uskonnonvapaussain mukaisessa seurakunnassa tai yleishyödyllisessä säätiössä, yhteisössä tai yhdistyksessä. Työpalveluspaikaksi ei hyväksytä voittoa tavoittelevaa yritystä. Työpalveluspaikan tulee solmia sopimus työ- ja elinkeinoministeriön kanssa.

Vuoden 2008 alusta voimaan tulleen lain mukaan siviilipalveluksen pituus on 362 vuorokautta eli noin 12 kuukautta. Lain muutos vähensi siviilipalvelusaikaa 395 vuorokaudesta 362 vuorokauteen, mutta lakiin lisättiin täydennyspalvelusvelvoite (enintään 40 vuorokautta). Siviilipalvelukseen voi hakeutua kutsunnoissa, niiden jälkeen sekä varusmiespalveluksen aikana tai sen suorittamisen jälkeen. Jos varusmies hakeutuu siviilipalvelukseen ollessaan asepalveluksessa, hänet kotiutetaan viipymättä. Jo suoritetusta palveluksesta annetaan todistus, jonka nojalla siviilipalveluksesta vähennetään se aika, joka on suoritettu varusmiespalveluksessa. Siviilipalvelusajan pituudeksi määrätään aika, joka vastaa jäljellä olevaa osaa varusmiehen palvelusajasta.

Siviilipalvelusta järjestetään täydennyspalveluksena kertausharjoitusten sijasta niille, jotka ovat hakeutuneet siviilipalvelukseen varusmiespalveluksen suorittamisen jälkeen.

Siviilipalvelusvelvollisen palveluskelpoisuuden arviointi

Siviilipalvelukseen voidaan hakemuksesta määrätä vain palveluskelpoinen (A tai B – palveluskelpoisuusluokkaan kuuluva) asevelvollinen. Kuntien suorittamissa ennakkotarkastuksissa, kutsuntatarkastuksissa ja joukko-osastojen tarkastuksissa arvioidaan nuoren soveltuvuus varusmiespalvelukseen. Jos nuori ei terveydellisten ominaisuuksiensa vuoksi sovellu varusmiespalvelukseen niin hänet vapautetaan asevelvollisuuden suorittamisesta, jolloin vapautus koskee yhtäläillä varusmiespalvelusta ja siviilipalvelusta. Lisäksi edellytetään, että siviilipalvelusvelvollinen ei palvelustaan suorittaessa vaaranna omaansa tai muiden palvelus- tai työturvallisuutta.

Tukipalvelun asiakkaan alkuhaastattelulomake

TIME OUT! AIKALISÄ! ELÄMÄ RAITEILLEEN

Tukipalvelun aloitus Alkuhaastattelu

Alkuhaastattelu tehdään ensimmäisellä tapaamiskerralla. Jos siihen ei kuitenkaan jää riittävästi aikaa, osa asioista voidaan käydä läpi seuraavalla kerralla. Kysymykset 14–16 olisi kuitenkin hyvä keskustella jo ensimmäisessä tapaamisessa ohjaussuhteen käynnistymiseksi. Kysymykset ovat esimerkinomaisia, ja samat asiat voi myös kysyä käyttäen itselle luontevia ilmaisuja. Vastausvaihtoehtoja ei lueta asiakkaille.

Ohjaaja _____

Päivämäärä _____

Asiakkaan nimi _____

Henkilötunnus _____

Osoite _____

Puhelin _____

”Kun me tavataan nyt vasta ensimmäistä kertaa, niin mä kyselisin sulta joitakin asioita, että tullaan tutuiksi ja saadaan ensin vähän kuvaa sun tilanteesta.

Käydään ensin näitä asioita läpi yhdessä, jotta löydettäisiin keinoja päästä eteenpäin. Kun me nähdään, mitä kaikkea tarvitaan, voidaan sopia ainakin alustavasti siitä, mitä tehdään ja kuinka monta kertaa meidän olisi hyvä tavata”.

Tämänhetkinen tilanne

1) Millaiset asiat johtivat siihen, että palveluksesi nyt keskeytyi?

2) Miltä tämä tilanne nyt tuntuu? Mitä asioita mielessäsi on päällimmäisenä?

3) Oletko ihan äskettäin ollut yhteydessä johonkin tukipalveluun tai hoitopaikkaan (keskeyttämiseen liittyvissä tai muissa asioissa)?

1 en ole ollut

2 kyllä, olen käynyt _____

Taustatiedot

4) Millainen koulutus tai ammatti sinulla on?

Koulutus

- 1 osa peruskoulua (vähemmän kuin 9 vuotta)
- 2 peruskoulu
- 3 osa lukiota
- 4 ylioppilastutkinto

5) Ammatti

- 1 ei ammattia
- 2 opiskelija, minkä alan? _____
- 3 ammatti _____

6) Asutko

- 1 vanhempien asunnossa
- 2 omassa vuokra- tai omistusasunnossa
- 3 alivuokralaisena
- 4 ei asuntoa
- 5 laitoksessa. Missä _____

7) Millaiseksi arvioit taloudellisen tilanteesi tällä hetkellä?

- 1 erittäin hyväksi
- 2 melko hyväksi
- 3 keskinkertaiseksi
- 4 melko huonoksi
- 5 erittäin huonoksi

Vointi ja sosiaaliset suhteet

8) Miten mielestäsi voit tällä hetkellä?

- 1 erittäin hyvin
- 2 melko hyvin
- 3 keskinkertaisesti
- 4 melko huonosti
- 5 erittäin huonosti

9) Mitä tykkäät tehdä vapaa-aikana? Millaisia ovat mieliharrastuksesi?

10) Onko sinulla tällä hetkellä vakituista seurustelusuhdetta (vaimo, morsian, kumppani)

- 1 ei
- 2 on _____

11) Kuinka monta läheistä sinulla on, joihin voit luottaa silloin, kun sinulla on vakavia henkilökohtaisia vaikeuksia?

- 1 ei yhtään
- 2 1 - 2
- 3 3 - 5
- 4 enemmän kuin 5

Tilannearvio ja tulevaisuuden suunnitelmat

12) Mihin asioihin elämässäsi olet tyytyväinen? Mitkä asiat ovat hyvin ja järjestyksessä?

13) Entä mitkä ovat sellaisia ajankohtaisia asioita, joista tunnet huolta tai jotka pitäisi saada järjestymään?

14) Kuinka selkeitä ovat tulevaisuuden suunnitelmasi tällä hetkellä?

- 1 erittäin epämääräiset
- 2 melko epämääräiset
- 3 melko selkeät
- 4 erittäin selkeät

15) Mitä aiot nyt tehdä? Millaisia suunnitelmia sinulla on käytännössä?

16) Mitä mielestäsi kannattaisi ottaa ensimmäiseksi tavoitteeksi, että kaikki lähtisi nyt menemään parhain päin?

17) Onko mielessäsi jotain muuta, mitä sinun tekisi mieli sanoa?

LIITE 10

Tukipalvelun seuranta ja loppuarviointi -lomake

Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen!

TUKIPALVELUN SEURANTA JA LOPPUARVIOINTI

Ohjaajan nimi _____

Toimipaikka _____

Päivämäärä _____

Asiakkaan nimi _____

Lähetteen saapumispäivä _____

Tukipalvelun käynnistyminen ja kesto

Ympyröi sopiva vaihtoehto ja täydennä puuttuvat kohdat

1. asiakasta ei tavoitettu
2. asiakas tavoitettiin, mutta häneen ei sen jälkeen saatu yhteyttä
3. asiakas tavoitettiin, mutta hän kieltäytyi palvelusta ensimmäisessä kontaktissa
kieltäytymisen syy _____

4. asiakas tavoitettiin ja tukipalvelu käynnistyi
ohjaus aloitettiin (ensimmäinen kontakti, pvm) _____
ohjaus päätettiin (viimeinen kontakti, pvm) _____
asiakas tavattiin yhteensä _____ kertaa

Ajankohtaiset asiat, joihin asiakas toivoi tukea

Ympyröi sopivat vaihtoehdot. Tarkenna vastaustasi alhaalla olevaa vastaustilaa hyödyntäen

(esim. opiskelu: opiskelupaikan hakeminen, keskeytyneiden opintojen jatkaminen, ammatinvalinta jne.)

1. Työ	5. Ihmissuhteet
2. Opiskelu	6. Terveystila
3. Toimeentulo	7. Päihteitten käyttö
4. Asuminen	8. Muu, mikä?
- _____
- _____

Asetitteko työskentelylle tavoitteita?

1. ei
2. kyllä, mitä _____

Missä määrin sovitut tavoitteet tai toimenpiteet toteutuivat?

0. tavoitteita ei asetettu	3. kohtalaisesti
1. erittäin hyvin	4. melko huonosti
2. melko hyvin	5. erittäin huonosti